د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولگی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

TM TM TM TM TM TM TM TM

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
په بازار کې یې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع
ده. له سرغړونکو سره یې قانوني چلن کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۸۹هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د تالیف، څېړنې او تدقیق کميټې

لیکوالان:

- الحاج سر مؤلف نجیب الله "امین افغان" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی
- د سرمؤلف مرستیال عبدالغیاث غوري د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د سر مؤلف مرستیاله شکیلا "حبیب رحیمي" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړې.
- مؤلف شیر محمد رونقي د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د مؤلف مرستیاله فایقه کوهستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړې.

د څېړنې او تدقیق کمېټې:

پوهنې وزارت:

- د مولف مرستیال محمد حسین احمد زی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د مؤلف مرستیال سید حبیب الله ولیزاده د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سرمؤلف مرستیال میر عبید الله فاضل د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- الحاج عبدالاحد غزنیوال د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف محمد انور د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف رحمن عنایت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سر مؤلف مرستیال محمد افضل (ژباړونکی).
- سیف الرحمن آشنا د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د پښتو دیپارتمنت ادیتور.
- سید انور "میچنخیل" (رسام).

د محتویاتو، دیني، فرهنگي او سیاسي برخو د څېړنې او کره کتنې کمېټې:

- دوکتور محمد یوسف نیازي د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننگ د پوهنې وزارت د خپرونو او اطلاعاتو رئیس.

د څېړنې او تدقیق د څارنې کمیټه:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین، دکمېټې رئیس

_ محمد صدیق پتمن د پوهنې وزارت تدریسي مرستیال. غړی.

_ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف رئیس. غړی.

کمپوز او ډیزاین: عنایت الله "غفاري" او حمید الله "غفاري"

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچي يې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کــور دی — د بلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجــر دي — پامیــریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایمـــاق، هم پشـه یان
دا هیـــواد به تل ځليږي — لکـــه لمــر پر شنه آسمـان
په سینـــه کې د آسیـــا به — لکـــه زړه وي جـــاويدان
نوم د حق مودی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځیدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دروند مسؤولیت لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو موسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

ګڼه	عنوان	مخ
۱	فهرست	هـ - و
	۱-ټولنه	
۲	لومړی لوست: ټولنه څه ته وايي؟	۱-۲
۳	دويم لوست: انسان د يو ټولنيز موجود په توګه	۳-۴
۴	دريم لوست: د انساني ټولني په پر مختګ کې د ټولنيزو اړيکو ارزښت	۵-۶
	۲- ټولنيز خدمتونه	
۵	څلورم لوست: ښوونه او روزنه	۷-۸
٦	پنځم لوست: عامه روغتيا	۹-۱۰
۷	شپږم لوست: پوليس	۱۱-۱۲
۸	اووم لوست: اوبه او برېښنا	۱۳-۱۵
۹	اتم لوست: مخابرات	۱٦-۱۷
۱۰	نهم لوست: ډله ييزې رسنۍ	۱۸-۱۹
۱۱	لسم لوست: ښاروالي	۲۰-۲۱
۱۲	يوولسم لوست: زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې.	۲۲-۲۴
	۳- اقتصادي فعاليتونه	
۱۳	دولسم لوست: کرنه	۲۵-۲۷
۱۴	ديارلسم لوست: غلې	۲۸-۳۰
۱۵	څوارلسم لوست: ميوې	۳۱-۳۳
۱٦	پنځلسم لوست: سابه	۳۴-۳۵
۱۷	شپاړسم لوست: څاروي	۳٦-۳۷
۱۸	اوولسم لوست: ميږي او پسونه	۳۸-۴۰
۱۹	اتلسم لوست: غواګاني او غوايان	۴۱-۴۲
۲۰	نولسم لوست: آسپې او آسونه	۴۳-۴۴
۲۱	شلم لوست: اوښې او اوښان	۴۵-۴٦
۲۲	يوويشتم لوست: لاسي صنايع	۴۷-۴۸
۲۳	دوه ويشتم لوست: غالۍ اوبدل	۴۹-۵۰
۲۴	درويشتم لوست: چمياري	۵۱-۵۳
۲۵	څلرويشتم لوست: خامک ګنډل	۵۳-۵۴
۲٦	پنځه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې	۵۵-۵٦
۲۷	شپږويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د برېښنا د توليد فابريکې	۵۷-۵۹
۲۸	اووه ويشتم لوست: د سيمنټ جوړولو فابريکې	٦۰-٦۱
۲۹	اته ويشتم لوست: فلزي صنايع	٦۲-٦۳
۳۰	نه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې ترکاڼي او حجاري (تيږي توږل)	٦۴-٦۵
۳۱	ديرشم لوست: په افغانستان کې سوداګري	٦٦-٦۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ یو دیرشم لوست: کورنۍ سوداګري -- ۶۸-۶۹

۳۳ دوه دیرشم لوست: بهرنۍ سوداګري -- ۷۰-۷۱

۳۴ درې دیرشم لوست: د افغانستان صادرات او واردات ------------------------------ ۷۲-۷۴

۴- د استوګنې چاپریال او طبیعي منابع (سرچینې)

۳۵ څلوردیرشم لوست: د افغانستان اقلیم -- ۷۵-۷۶

۳۶ پنځه دیرشم لوست: د افغانستان کانونه -- ۷۷-۷۸

۳۷ شپږدیرشم لوست: د افغانستان ځنګلونه -- ۷۹-۸۰

۵- سوله او بشري حقونه

۳۸ اوه دیرشم لوست: سوله او ژوند -- ۸۱-۸۲

۳۹ اته دیرشم لوست: سوله څه ډول ټینګولای شو -- ۸۳-۸۴

۴۰ نهه دیرشم لوست: بشري حقونه -- ۸۵-۸۶

۴۱ څلویښتم لوست: یو انسان کوم حقونه لري -- ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

موخې :
- زده کوونکي دې د ټولنې له مفهوم سره بلد شي.
- زده کوونکي دې د ټولنيزو چارو پـه ارزښـت وپوهيږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ.

پيروي	په چاپسي تلل، متابعت کول
ملت	ديو هېواد خلک چې له يو هويت څخه وي او ديوه دولت تابع وي
ټولنه	يوشمير خلک چې ګډ ژوند کوي.
ټولنيز	هغه کار چې په ټولو پورې اړه ولري.

- **ټولنه څه ډول منځته راځي؟**

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ځای کې چې یو شمېر خلک یو د بل تر څنګ ژوند کوي، د یو او بل په مرسته یوه موخه ترسره کوي، دې ډول یو ځای کېدو او ګډ ژوند ته ټولنه ویل کېږي. انسان له خپل پیدایښت څخه را په دېخوا په ټولنیزه توګه ژوند کړی دی. مور، پلار او اولادونه ډېره کوچنۍ بشري ټولنه ده چې په یو کور کې ژوند کوي. ټولنه له همدغه ځای څخه پیل کېږي.

ښوونځي د یوې کورنۍ په پرتله یوځه لویه ټولنه ده چې د هلکانو او نجونو د ښوونې او روزنې لپاره جوړ شوي دي.

هغه ښځې، نارینه، کوچنیان، زلمیان او مشران چې په یو کلي او یا ښار کې اوسیږي، یوه کلیوالي او یا ښاري ټولنه جوړوي. هغه خلک چې په یو هېواد کې اوسیږي له یو بیرغ، حکومت او قانون څخه پیروي کوي، یوه لویه هېوادنۍ ټولنه را منځته کوي چې د ملت په نامه یادیږي.

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې بحث وکړي. ورپسې دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر نورو ټولګیوالو ته واوروي.

- ټولنه:
- ټولنیز:

بیلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (√) نښه او د ناسمو جملو په وړاندې د (×) نښه ولیکئ.

– آیا په جومات کې د مسلمانانو راغونډېدو ته ټولنه ویلی شو؟ (   ).

– آیا د یو هېواد اوسیدونکو ته چې له یو قانون څخه پیروي کوي، ملت ویلی شو؟ (   )

– کورنۍ یوه کوچنۍ ټولنه ده. (   )

– ښوونځي ته کوچنۍ ټولنه نه ویل کېږي. (   )

– مور باید د خپل کلي په ټولنیزو چارو کې لکه د لارو جوړول، برخه واخلو. (   )

– د خپل کلي او استوګنځي پاک ساتل یو ټولنیز کار دی. (   )

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم لوست

انسان د يوه ټولنيز موجود په توګه

موخې:

زده کوونکي دې د انسان په هکله معلومات ترلاسه کړي.

زده کوونکي دې له ټولنيزو اړيکو سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حشر	د کوم کار په خاطر د خلکو راغونډول، ډله ييز کار
صفت	ځرنګوالی، هغه کلمه ده چې د يو شي او يا يو چا ځرنګوالی بيانوي
باور	عقيده
پوهان	داناپان، عالمان.

– **آيا انسان يو ټولنيز موجود دی؟**

– **آيا انسان دوست ته اړتيا لري؟**

تاسې په وړوکتوب کې دوستان او ملګري لرل چې هر وخت به سره يو ځای وئ. يو له بله سره به مو لوبې کولې، جګړې به مو کولې او بيا به پخلا کيدئ، لانجه او پخلاينه به مو کوله. که نن ورځ ستاسې هغه د لوبو ملګري او انډيوالان نشته، په ښوونځي کې مو د هغو پر ځای نور ډېر خواږه ملګري پيدا کړي دي. يوازې تاسې نه ياست چې دغسې انډيوالان لرئ، ستاسې ښوونکي هم دغسې ملګري لري.

ستاسې مور او پلار هم دغسې دوستان او ملګري لري. نو ويلی شو چې په هر ځای او د ټولنيز ژوند په هر پړاو کې دغه انساني غوره او په زړه پورې صفت او واقعيت ليدی شو.

د وګړو تر منځ يوله بل سره د اړيکو د ټينګولو هڅې هر وخت او په هر ځای کې شته. له دې کبله زياتره پوهان په دې باندې باور لري چې انسان يو ټولنيز موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې خبرې وکړي. وروسته دې د هرې ډلې استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر ټولګيوالو ته بيان کړي.

- ښه دوست:
- بد دوست:

بېلګه ييزې پوښتنې:

- تاسې څو دوستان لرئ؟
- له خپلو دوستانو څخه څه هيله لرئ؟
- بد دوستان تاسې ته څه تاوان رسوي؟
- ښه دوستان له تاسې سره څه ډول مرسته کوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:

د حشر په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د انساني ټولنې په پرمختګ کې

د ټولنیزو اړیکو ارزښت

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

نصیب	برخه
اړوند	مربوطه
مسؤ ولیت	د یو کار یا دندې په غاړه اخیستل

موخې:

زده کوونکي دې په ټولنیزو اړیکو باندې ښه نا ښه وپوهیږي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

– آیا کولای شو چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړو؟

هېڅوک نه شي کولای چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې او نیمګړتیاوې پوره او تر سره کړي. له دې امله ټول انسانان ګډ ژوند او مرستې ته اړ دي. د بېلګې په توګه ترکاڼ نه شي کولای چې له ډوډۍ پخوونکي، سبو خرڅوونکي، پښ، حلبي جوړوونکي، ټوکر پلوروونکي، چمیار، ګنډونکي او داسې نورو سره اړیکې ونه لري. ځکه هغه نه یوازې دغو شیانو ته چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی يې لري، اړتيا لري، بلکې د هغوی مرستې ته هم اړ دی. په داسې حال کې چې موږ هر يو د خپلې کورنۍ د کوچنۍ ټولنې غړي يو، د خپل کلي، کوڅې، چم، ناحيې، ښار او هېواد د ټولنې غړي هم يو. موږ هر يو په دې ټولنو کې دندې او مسؤوليتونه لرو چې بايد هغه په ښه توګه سرته ورسوو، تر څو د نړۍ د پرمختللو هېوادو په شان ترقي او پرمختګ زموږ د هېواد په برخه شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې خبرې سره وکړي او بيا دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي .

- په ټولنه کې زموږ مسؤوليت څه شی دی؟
- په ټولنه کې زموږ حقونه کوم دي؟

بېلګه ييزې پوښتنې:

- په هغه ټولنه کې چې په کې اوسېږئ، څه دنده لرئ؟
- ستاسې مور او پلارڅه دنده لري؟
- آيا ستاسې کورنۍ کولای شي چې خپلې ټولې اړتياوې پوره کړي؟
- ګنډونکي چاته اړ دي؟
- ډوډۍ پخوونکي له چا سره بايد اړيکې ولري؟
- د خپلو ګاونډيانو په هکله کوم مسؤوليت لرو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت :

د خپلو مشرانو په مرسته د ګاونډيو د حقونو په هکله يو مطلب وليکئ او سبا ته يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ټولنیز خدمتونه

ښوونه او روزنه

موخې:

- زده کوونکي دې د افغانستان د ښوونې او روزنې له تاریخ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د رسمي او عنعنوي ښوونې او روزنې تر منځ په توپیرونو وپوهیږي.

- د رسمي پوهنې له منځته راتلونه د مخه زموږ په هېواد کې څه ډول زده کړه کیده؟
- د رسمي ښوونځیو په جوړیدو سره پوهنې څه ډول وده وکړه؟

پخوا تر دې چې زموږ په هېواد کې پوهنه په رسمي ډول منځته راشي، زده کړې به په عنعنوي یا دودیز ډول په کورونو او جوماتونو کې تر سره کیدې او په دې توګه به یو شمېر کوچنیانو لیکل او لوستل زده کول.

له لاندې نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ

عنعنوي	دودیز
ویجاړ	وران ، نړیدلي
بڼه	شکل ، څیره
پیاوړي	غښتلي ، تکړه ، قوي
واکمنۍ	پادشاهي او مشري ، واکداري
عصري	نوي ، تازه ، نني ، اوسني
ګوټ ، ګوټ	ګوښه او څنډه
پیداګوژي انستیتوت	ښوونه او روزنه یا د ښوونې او روزنې په برخه کې مسلکي پوهه

د امیر شیر علي خان په وخت کې پوهنې رسمي بڼه پیدا کړه، د کابل په ښار کې دوه ښوونځي پرانیستل شول، چې یوېې ملکي او بل یې نظامي و.

له هغې وروسته د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په عصري بڼه د لومړي ځل لپاره د (حبیبیې) په نامه د عصري ښوونځي بنسټ کېښودل شو. بیا د اعلیحضرت امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې پوهنې په هېواد کې ډېر زیات پر مختګ وکړ. د هېواد په ټولو ولایتونو کې د ښوونځیو په پرانیستلو سربیره یې د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې د (مستورات) په نامه (ځانګړې ښځینه ښوونځی) پرانیست. وروسته د حبیب الله کلکاني د واکمنۍ په وخت کې دغه ښوونځي وتړل شول. خو د اعلیحضرت محمد نادرخان د واکمنۍ په دوره کې دغه ښوونځي بیرته پرانیستل شول. د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په زمانه کې لومړني او منځني ښوونځي، عمومي او مسلکي لیسې، دارالعلومونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې او پوهنتونونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې جوړ او رواج شول.

د وخت په تېریدو او په هېواد کې د بدلونونو په راتلو سره د پوهنې سیستم تر بل هرڅه زیات ویجاړ او د دغو بدلونونو تر اغېز لاندې راغی.

د مجاهدینو د واکمنۍ په منځته راتلو سره یو شمېر غیر فعال ښوونځي بیرته فعال شول.

په هېواد کې د لنډ مهاله او انتقالي دولتونو په بریالیتوب سره د پوهنې سیستم بیرته را ژوندی او د پیاوړتیا په لور روان شو او له نړیوالو معیارونو سره سم نوی تعلیمي نصاب منځته راغی. په ټول هېواد کې ښوونځي، پوهنتونونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې، د پیداګوژۍ انستیتوتونه، مسلکي ښوونځي او دیني مدرسې فعالې او څه نا څه د (۵ میلیونو) هغو کوچنیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته په کې د زده کړې زمينه برابره شوه، چې عمر يې په ښوونځيو کې د شموليت لپاره برابر وو. په لومړنيو ښوونځيو کې په مختلط (ګډه) ډول او په منځنۍ او ثانوي دورو کې په غير مختلط ډول د زده کړې موقع برابره شوه او تر منځنۍ دورې پورې زده کړه جبري اعلام شوه.

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوع ګانو په هکله دوه دقيقې خبرې وکړي او بيا دې د هغوی استازي دغه خبرې په ټولګي کې بيان کړي.

- دوديزه ښوونه او روزنه
- رسمي ښوونه او روزنه

بيلګه ييزې پوښتنې:

- په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاريخچه بيان کړئ.
- د ښوونې او روزنې کومه ښه ډېره اغېزمنه ده؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت :

د خپلو مشرانو په مرسته وواياست چې ستاسې په نظر کوم ډول ښوونه او روزنه ښه ده؟ همدارنګه د دايرو دننه جملې يوه له بلې سره پرتله او بيايې يو تر بله سره ونښلوئ .

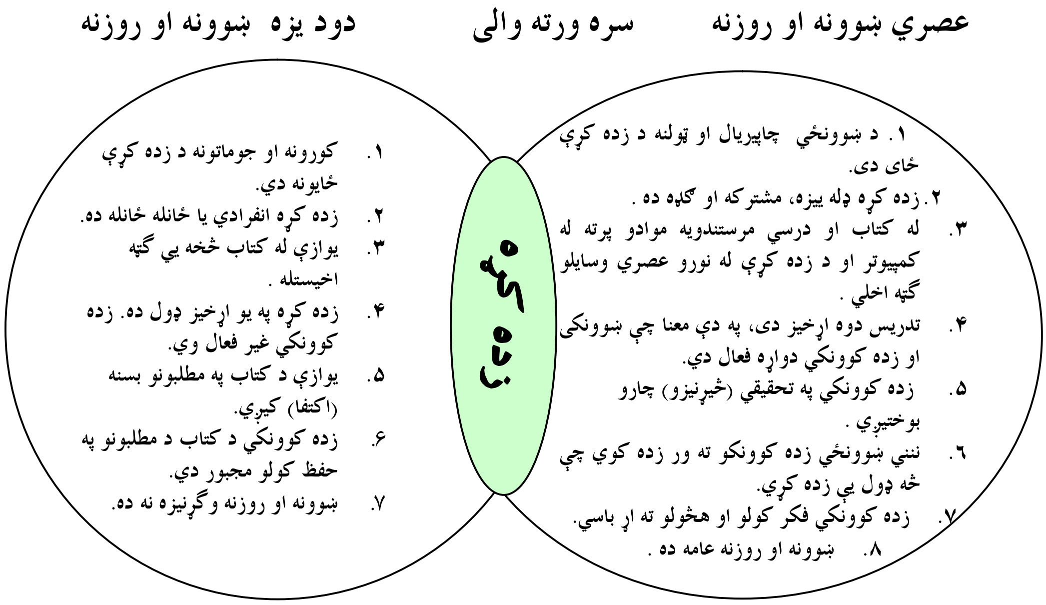

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

عامه روغتیا

موخې:
- زده کوونکي دې د روغتيا له مفهوم سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې له ناروغيو څخه د مخنيوي په خاطر پاکوالي په پام کې ونيسي.
- زده کوونکي دې خپلې روغتيا او سلامتيا د ساتلو سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مفهوم	معنا
تشکيل	يوه شي ته شکل ورکول، جوړښت
وقايه	د يوه شي په واسطه د کوم شي ساتل او مخه نيول
معالجه	د ناروغ علاج کول
خځلې	نا پاکي، جارو شوی نا پاکي
چاپيريال	محيط
غونډېول	ټولول، يوځای کول
بېلګه	مثال، نمونه

- د ناروغيو د مخنيوي په خاطر بايد څه وکړو؟
- کومو شيانو ته پاملرنه وکړو چې ناروغ نه شو؟

د خلکو د روغتيا او سلامتيا د ساتلو په خاطر په دولتي تشکيلاتو کې د روغتيا وزارت موجود دی. دغه وزارت د هېواد د ټولو خلکو د درملنې مسؤوليت په غاړه لري. د روغتيا د وزارت دندې په دوو برخو ويشل کېږي:

د وقايې او يا د ناروغيو د مخنيوي برخه او د ناروغيو د درملنې برخه. د روغتيا وزارت د کوچنيانو د ناروغيو لکه پوليو (ګوزن)، کوی (چيچک)، شری، تيتانوس او داسي نورو پر ضد واکسين ورکوي چې د وژونکو او خطرناکو ناروغيو په وړاندې وقايه شي.

وقايه د درملنې په پرتله آسانه او ارزانه ده.د روغتيا وزارت او د هېواد ټول خلک دنده لري چې د خپل چاپيريال او استوګنځي لکه کور، کلي، کوڅې او ښار پاک ساتلوته پاملرنه وکړي. په ناولي او ککړ چاپيريال کې مچان، غوماشي او ميکروبونه وده کوي او د دې ډول، ډول ناروغيو د لېږديدلو سبب ګرځي. په دې خاطر موږ ټول بايد خپل کالي، ځان، کوڅه، ښوونځي، کور او استوګنځی پاک وساتو او خځلې سره راغونډېې او په خپل ټاکلي ځای کې واچوو تر څو په ډول، ډول ناروغيو اخته نه شو. د روغتيا د وزارت بله دنده دا ده، چې د هېواد په ټولو ولايتونو، ښارونو او ولسواليو کې روغتونونه او کلينيکونه جوړ کړي، چې ددغو ځايونو په ناروغيو باندې د اخته خلکو درملنه وکړي.

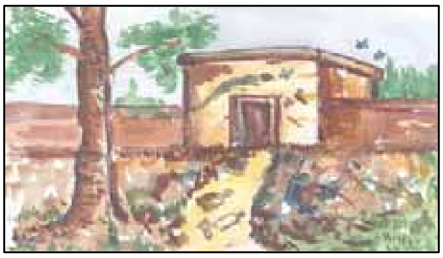

ناولی چاپيريال

پاک چاپيريال

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، هره ډله دې په لاندې موضوعګانو باندې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د دوی نظر د ټولګي والو په وړاندې ووايي:

- دخپل ځان د روغتیا او سلامتیا په هکله باید څه وکړو؟
- د ناروغیو د مخنیوي لپاره څه کارکولای شو؟
- داستوګنځي پاک ساتل د انسان د روغتیا لپاره څه ګټه لري؟

بیلګه ییزې (نمونه یي) پوښتنې:

۱. څه ډول کولای شو د ناروغیو په وړاندې ځانونه وقایه کړو؟

۲. واکسین د څه لپاره دي؟ ماشومان ولې واکسینوي؟

۳. دخپل کور، کلي، کوڅې او ښار په پاک ساتلو کې مور او تاسې یعني د هېواد ټول اوسیدونکي څه مسؤولیت لرو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د شري او کوي په هکله معلومات تر لاسه کړئ او سبا یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته ووایاست.

---

(۱) کوی (چیچک) هغه ناروغي ده چې په ټول عمر کې یې سړی یو وار تېروي. هغه څوک چې په دې ناروغۍ اخته شي په مخ او پوټکي باندې یې دانې راخیژي. کله چې دغه دانې وچې شي او ناروغ له دې ناروغۍ څخه جوړ شي په وجود باندې یې د دغې ناروغۍ ټپونه پاتې کیږي. له نیکه مرغه چې اوس د دغې ناروغۍ واکسین پیدا شوی دی، چې که چېرې کوچنیانو ته ولګول شي، نو په دې ناروغۍ نه اخته کیږي.

(۲) شری: دا هغه ناروغۍ ده چې د سړي په پوټکي باندې سور رنګه ورې دانې راخیژي. دغــه ناروغي هم سړی په ژوندانه کې یو وار نیسي. واکسین یې د ناروغۍ سختوالی او خطر کموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

پولیس

موخې:

– زده کوونکي د پولیس او د هغه له دندو سره آشنا کول.

– زده کوونکي له ترافیکي قوانینو سره بلدول.

– زده کوونکي دې د ترافیکي قوانینو رعایت وکړي.

– د پولیسو دندې او مسؤولیتونه څه شی دي؟

– د ترافیکو پولیس څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پولیس	د امنیت ساتونکي
څارل	یو شي ته کتل، تعقیبول
ادامه	پایښت، دوام
امنیت	امن او آرامي
تطبیق	د یو شي په عمل کې پلي کول
نظم	ترتیب

پولیس په ټول هېواد کې د امن د ساتلو دنده په غاړه لري. هر څوک چې لـه ټـولنیزو اخلاقو سره په مخالفو عملونو لکه: غلا، بډې اخیستلو، اختلاس، قاچاقو او داسې نورو باندې لاس پورې کړي او د دولت قوانین تر پښولاندې کړي، پولیس یې څاري او نیسي یـې. لـه لومړنیو څېړنو وروسته یې څارنوالۍ او محکمې ته استوي. همدارنگه پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې امنیت ټینگ او د دولت قوانین پلي کړي چې خلک وکړای شي په آرامه فضا کې خپل ورځني ژوندانه ته دوام ورکړي.

که څه هم پولیس زیاتې دندې لري خو په لنډ ډول یې یو څه د بېلگې په توگه دلته راوړوو.

۱– د دولتي دوایرو ساتل

۲– د عامه موسساتو ساتل

۳– د بهرنیو موسسو او سفارتونو ساتل

۴– د لارو د امنیت ساتل

۵– د دولت د قوانینو پلي کول، څارنه او له هغو څخه د سر غړوونکو تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د ترافیکو پولیس په واټونو او لویو لارو کې د ترافیکي مقرراتو د تنظیم او پلي کېدو دنده په غاړه لري، چې ټول لېږدونکي وسایط او خلک د تلو راتلو او له واټونو څخه د تېرېدو په وخت کې له ستونزو سره مخامخ نه شي.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې نقلیه وسایط د واټونو او لارو په ښي لاس تګ راتګ کوي. په زیاتره څلور لارو کې د ترافیکو یو یا څو تنه پولیس د ترافیکو د پېښو د مخنیوي په خاطر نقلیه وسایطو ته لازمه لارښوونه کوي. په ځینو څلور لارو کې ترافیکي څراغونه درول شوي دي. د سره څراغ په لګېدو نقلیه (لېږدونکي) وسایط درېږي. د ژېړو څراغونو په لګېدو سره موټر د حرکت لپاره تیاری نیسي او د شنو څراغونو په روښانه کېدو سره حرکت کوي.

د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې ترافیکي څراغونه د کمپیوټر په واسطه اداره کېږي.

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله له خپلو ملګرو سره مشوره وکړي. بيا دې هره ډله د لاندې موضوعګانو په هکله معلومات وړاندې کړي:

- **لومړۍ ډله:** پولیس څه دنده لري؟
- **دویمه ډله:** پولیس څه ډول خلک تعقیبوي، نیسي یې او بیا یې څارنوالي او محکمې ته استوي.
- **دریمه ډله:** د ترافیکو د پولیس دنده څه شی ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- خلک د پولیسو په وړاندې څه مکلفیت لري؟

۲- له څلور لارو څخه څه وخت او څنګه تېر شو؟

۳- د چا خوښېږي چې په راتلونکي کې پولیس شي؟ او ولې؟

۴- د ترافیکو د پولیس دنده ولې سخته او مشکله ده؟

۵- پولیس یعني څه؟

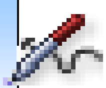

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

که چېرې تاسې پولیس شوئ څه کارونه سرته رسوئ؟ په دې هکله یو مطلب جوړ کړئ او په ټولګي کې یې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

اوبه او برېښنا

موخې :

- زده کوونکي دې د اوبو او برېښنا په ارزښت او ګټو باندې پوه شي.
- زده کوونکي دې د برېښنا پر خطرونو باندې پوه شي او له هغوی څخه دې ځانونه وژغوري.

– تاسې په کورکې برېښنا لرئ؟ که لرئ يې له هغې څخه څه ډول ګټه اخلئ؟

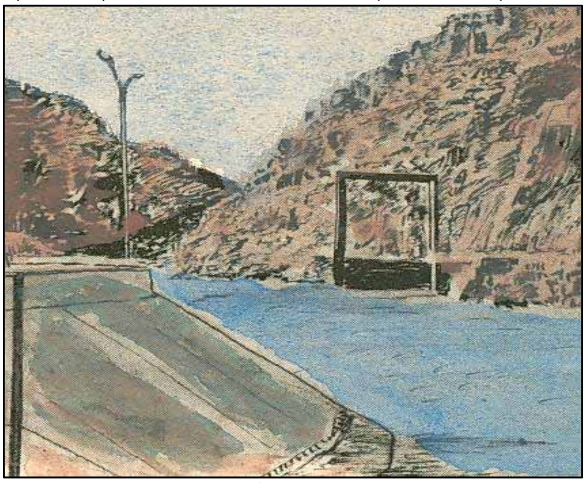

د بر ېښنا د بند عکس

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ژغورل	ساتل
انرژي	ځواک، قوت، طاقت
توګه	ډول
پکيو	پکې
کېبل	د برېښنا مزی

اوبه د ژوندانه لپاره يوه مهمه او حياتي ماده ده او د يوې سيمې د زرغونيدو او ښکلا سبب ګرځي. له نيکه مرغه زموږ ګران هېواد يو غرنی هېواد دی چې سيندونه ور څخه سر چينــه اخلي. هغه اوبه چې له لوړو او غرنيو سيمو څخه هوارو ځمکو ته را بهيږي يوه داسې قوه او انرژي ترې نه تر لاسه کېږي چې خلکو له پخوا زمانو څخه تر ننه پورې ترې ډول، ډول ګټې اخيستې دي. د بېلګې په توګه خلک سر ببره پر کرنې د ژرندې، پايکو او آبي پکيو په فعالولو کې هم ترې کار اخلي. همدارنګه د برېښنا د بندونو تر څنګ د برېښنا د توليدونکو توربينونو په لګېدو سره برېښنا لاس ته راوړي او له هغې څخه د کورونو په روښانولو، د ماشــينونو د فعالولو او داسې نورو چاروکې کار اخلي. تر اوسه پورې زموږ په هېواد کې د سيندونو لــه پاسه يو زيات شمېر بندونه جوړ شوي دي چې د يادولو وړ يي د نغلو، کجکي، ســروبي او درونټې بندونه دي. هغه برېښنا چې د برېښنا په بندونو کې توليديږي د هوايي لينونو او کېبلونو په واسطه ښارونو او فابريکو ته لېږدول شوې ده.

د برېښنا له انرژۍ څخه ډېرې ګټې اخيستل کېږي چې د هغو له جملې څخه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

– کورونه د برېښنا د انرژۍ په واسطه روښانه کېږي.

– راډيو او تلويزيون د برېښنا د انرژۍ په واسطه کار کوي.

– کمپيوټر د برېښنا د انرژۍ په واسطه فعاليږي.

– يو شمېر خلک د برېښنايي منقلونو په واسطه خواړه پخوي.

– برېښنايي پکې، آبگرمي، برقي اوتو او ځيني نورشيان د برېښنا په انرژۍ کار کوي.

پر حرارتي او آبي برېښنا سر بيره د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې له اتومي انرژۍ او د لمر له انرژۍ څخه هم برېښنا لاس ته راوړي.

امريکايي ستر پوه (اډيسن) برېښنا اختراع کړه چې موږ تر اوسه پورې له هغې څخه گټه اخلو. هغوی له دې لارې څخه بشريت ته ستر خدمت تر سره کړی دی.

د برېښنا خطرونه او د دغو خطرونو مخنيوی:

– د برېښنا لين دوه مزي لري. يويې مثبت او بل يې منفي دی. که چېرې د برېښنا لينونه لوڅ وي، په دې صورت کې دواړه مزي يو له بله سره نښلي، شارټي (ټکر) رامنځته کېـــږي او د کورونو د سوځېدو او د اور د لگېدو او خپرېدو لامل کېږي. له دې کبله بايد کوښښ وشي چې د برېښنا لينونه زاړه او لوڅ نه وي.

که چېرې د انسان لاس د برېښنا په لوڅ مزي ولگېږي برېښنا يې نيسي او وژني يې. بايد هغه چاته چې برېښنا نيولی وي لاس ورنه وړو. په دې صورت کې بايد کوښښ وشي چې د برېښنا بهير بند شي.

په لمدو او نمجنو ځايونوکې د برېښنا زاړه لينونه شارټي کوي او د ځاني تلفـــاتو او زيانونو سبب گرځي. د برېښنا له زړو او شارټ شوو وسايلو او سامانونو څخه بايـــد کـــار وانه‌خيستل شي ځکه چې د ځاني او مالي تلفاتو سبب گرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله بحث وکړي. وروسته دې دهغوی استازي په دې هکله د خپل ګروپ نظر ووایي.

لومړۍ ډله: د اوبو له قوې څخه څه ګټه تر لاسه کولی شو؟

دویمه ډله: له برېښنا څخه څه ګټه اخیستل کېږي؟

دریمه ډله: د برېښنا له خطرونو څخه ځانونه څه ډول وساتو؟

څلورمه ډله: په پرمختللو هېوادونو کې د برېښنا تولید په څه ډول دی؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- له اوبو څخه څه ګټه اخیستی شو؟

۲- خلک څه ډول له سیندونو څخه برېښنا تر لاسه کولای شي؟

۳- برېښنا څه ګټه لري؟ په دې اړه معلومات وړاندې کړئ.

۴- د برېښنا له خطرونو څخه څه ډول ځانونه وژغورو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د برېښنا د بې ځایه لګښت د مخنیوي په اړه یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

مخابرات

موخې:

- زده کوونکي د مخابراتو د کلمې پر مفهوم او معنا پوهول.
- زده کوونکي دې له مخابراتي وسایلو څخه ګټه واخیستلای شي

– څرنګه کولای شو د هېواد دننه او بهر له خپلو دوستانو سره تماس ونیسو؟

– د ټیلیفون او موبایل ټیلیفون په هکله څه پوهېږئ؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

مخابرات	خبر اخیستل او خبرلېږل
ایمیل	هغه لیکنه چې دبرېښنا د الکترونونو په واسطه لېږل کېږي، برېښنالیک
تماس	تړاو، ارتباط
موبایل	ګرځنده
انټرنیټ	د نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ ټول کمپیوټرونه سره نښلوي
کمپیوټر	د معلوماتو هغه پر مختللی ماشین دی چې د بشر بې شمېره اړتیاوو ته ځواب وایي

مخابرات د انسانانو تر منځ د اړیکو نیولو وسیله ده. پخوا چې ټیلیفون، مخابرې، سړکونه، موټرونه، الوتکې او نور نقلیه (لېږدوونکي) وسایط موجود نه وو، خلک به له یو ځای څخه بل ځای ته پلي تلل. د لیک، خبر او یا احوال او کوم جنس وړلو به زیات وخت نیوه. له نیکه مرغه نن ورځ د مخابراتي نورو وسایلو لکه: تیلفون، تیلګراف، فکس، موبایل او برېښنالیک په واسطه په ډېر لږ وخت یعنې په څو ثانیو کې حال احوال رسیږي او همدارنګه د نقلیه وسایطو لکه د موټرو، اورګاډو او الوتکو په منځته راتلو سره هم د مخابراتو آسانتیاوې ګړندۍ شوې دي.

مخابرات په واقعیت کې د یوې ټولنې د اعصابو حیثیت لري، ځکه د هغوی په واسطه کولای شو چې په ډېر لږ وخت کې د نړۍ له پیښو څخه خبر شو.

زمـــوږ په هېواد کـــې له ډېرو پخوا وختونو راهیسې له ټیلیفون څخه ګټه اخیستل شوې ده. نن په نړۍ کې د مخابراتو له ډېرو پر مختللو وسایلو لکه: فکس، کمپیوټر او انترنت څخه کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس ماشین د مهمو او ضروري اسنادو په لیږلو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي.
کمپیوټر یو نوی او مدرن ماشین دی چې کولای شي د بشر ډېرې اړتیاوې پوره کړي. کمپیوټر هر ډول معلومات پخپله حافظه کې ساتي او د ضرورت په وخت کې له هغې څخه کار اخیستل کیږي.

انټرنټ په حقیقت کې د یوې نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ کمپیوټرونه او شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په کم وخت کې خبرونه، عکسونه او لیکلي معلومات په لږ لګښت سره له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي.

په دې وروستیو کې زموږ په هېواد کې د موبایل ټیلیفونونو، فکس، کمپیوټر او څه ناڅه له انټرنټ څخه کار اخیستل کېږي.

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله خبرې وکړي او بیادې د هغوی استازي د خپل اړوند ګروپ (ډلې) نظر خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

- خلکو به په پخوا زمانوکې څه ډول خپل خبرونه او احوال له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول؟
- د نن ورځې او د تیرو وختونو د لیکونو او شیانو د وړلو او راوړلو چارې یوه له بلې سره پرتله کړئ.
- نن ورځ زموږ په هېواد او نړۍ کې څو ډوله ټیلیفونونه موجود دي؟

ښلګه ییزې پوښتنې:

۱- د نوو لویو لارو موجودیت د مخابراتو په برخه کې څه رول لري؟
۲- د مخابراتي وسایلو د ډولونو نومونه واخلئ او ووایئ چې خلک نن له کومو مخابراتي وسایلو څخه کار اخلي.
۳- له انټرنټ څخه څه کار اخیستل کېږي؟
۴- کمپیوتر د څه لپاره کارول کېږي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
نوو او مدرنو مخابراتي وسایلو څه ډول آسانتیاوې رامنځته کړې دي؟ په دې هکله یومطلب برابر او سبا ته یې په ټولګي کې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

ډله ییزې رسنۍ

موخې:

- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو سره آشنا شي
- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو څخه ښه ګټه واخیستی شي

هغه ډله ییزې خپروني (رسنۍ) چې پېژنئ، نومونه یې واخلئ؟

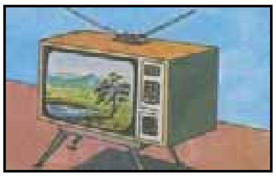

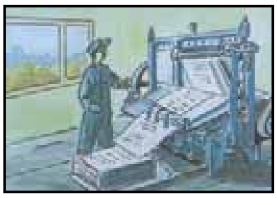

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

اختراع	دیو نوي شي جوړول چې د مخه تري هغه بل چا نه وي جوړ کړی
کابو	نژدې، تقریباً، لږ تر لږه
اطلاعات	خبرونه، معلومات او خپروني، رسنۍ

ډله ییزې خپروني او رسنۍ د ولسونو د فکرونو د روښانولو لپاره زیات ارزښت لري. دغه خپروني ډېر ډولونه لري، لکه:کتاب، ورځپاڼه، مجله، راډیو، تلویزیون، کمپیوتر، انټرنټ او داسې نور.

راډیو د تلګراف له پرمختګ څخه وروسته منځته راغله. راډیو د لومړي ځل لپاره یو ایټالوي پوه (مارکوني) په ۱۲۷۳ لمریز کال کې اختراع کړه. له راډیو څخه زموږ په هېواد کې د امیر امان الله خان د پادشاهۍ په وخت کې کار واخیستل شو. وروسته بیا د اعلیحضرت محمدظاهر خان د واکمنۍ په وخت کې د راډیویي خپرونو لومړنۍ دستګاه په هېواد کې په فعالیت پیل وکړ. خلک د راډیو له لارې کولای شي چې په کم وخت کې له نړیوالو پېښو څخه خبر شي.

له نن څخه کابو دوه اویا (۷۲) کاله دمخه په ۱۹۳۶ م کال کې د لومړي ځل لپاره د تلویزیون اساسي او عمومي ننداره د انګلستان هېواد په مرکز د لندن په ښار کې وښودل شوه.

زموږ په هېواد کې د تلویزیون لومړنۍ آزمایښتي خپروني د ۱۳۵۶ هـ ش کال د کب د میاشتې په (۲۵) نېټه پیل شوې او په رسمي توګه په کال ۱۳۵۷ هـ ش د تلویزیون نشرات پیل شول. په تلویزیون کې کولای شو چې د علمي، خبري، تفریحي، ښوونیزو او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او خپرونو ننداره وکړو. هر وخت باید کوښښ وشي چې له تلویزیون څخه ښه او په زړه پورې ګټه واخیستل شي. د هغو فلمونو له نندارې څخه ډډه وکړو، چې د ټولنیزو اخلاقو پر ضد او زموږ د اسلامي او افغاني کلتورمخالف وي.

په اوسني وخت کې د نړۍ په زیاتره هېوادونو کې له انټرنټ څخه ګټه اخلي. انټرنټ ډېره نوې او غوره اطلاعاتي او معلوماتي وسیله ده. انټرنټ له نن څخه تقریباً پنځه دیرش کاله دمخه د کمپیوټرونو د نښلولو په نتیجه کې منځته راغی. اي میل (برښنالیک) د معلوماتو او احوال د لېږد رالېږد ښه لاره ده.

انټرنټ په حقیقت کې دهغې نړیوالې شبکې نوم دی چې نړیوالې کمپیوټري شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په ډېر لږ وخت کې خبرونه، عکسونه، لیکلي معلومــات او نــور پروګرامونه په ډېر کم لګښت له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي. د نړۍ د پــر مختللـــو هېوادونو خلک له انټرنټ څخه زیاته ګټه اخلي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې هم ددغه نوي تخنیک بنسټ ایښودل شوی او ګټه اخیستل ورڅخه پیل شوي دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله فکر وکړي او د ټولګي استازي دې موضوع د ټولګیوالو په وړاندې بیان کړي.

- له راډیو څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- له تلویزیون څخه څه ګټه تر لاسه کولای شو؟
- له انټرنټ څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- ورځپاڼې او مجلې څه اهمیت او ارزښت لري؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د ډله ییزو خپرونو د وسایلو نومونه واخلئ!

۲- راډیو د لومړي ځل لپاره چا جوړه کړه؟ زموږ په هېواد کې له راډیو څخه له کــوم وخت څخه را په دې خوا کار اخیستل کېږي؟

۳- د افغانستان تلویزیون څومره لرغونوالی لري او د هغه کوم پروګرام زیات ښــوونیز اړخ لري؟

۴- انټرنټ پېژنئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ډله ییزو خپرونو د وسایلو له جملې څخه د یوې نوم واخلئ. د هغو د ګټو او کارولو په هکله یو مطلب ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ښاروالي

موخې:

- زده کوونکي دې د ښاروالۍ او د هغې له دندو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خپل ځان او د ښار پاکۍ او صفايۍ ته پام وکړي.
- زده کوونکي دې د خپل ښار له سمسورتيا سره مينه پيدا کړي.

- ښاروالي څه دنده لري؟
- مونږ د خپل ښار د پاکۍ، صفايۍ او سمسورتيا په اړوند څه مسؤوليت لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

سمسورتيا	ښېرازي او سرسبزي
واټ	جاده
ټکس	محصول
کرښه	ليکه، خط، سطر

په ټولو لويو او وړو ښارونو کې د ښاروالۍ په نامه يوه اداره وي. ښاروالي بېلا بېلې دندې لري چې تر ټولو د پام وړ يې دا دي:

- د ښار د واټونو، سرکونو جوړول او پخول
- د مارکيټونو د فعاليت څارل
- په ښار کې د نيالگيو کېنول او سمسورتيا
- د ښار د کوڅو او سرکونو پاکول
- د کورجوړولو په پروژو کې ښاريانو ته د کورونو لپاره د ځمکې وېشل
- له ښاريانو څخه د کورونو، دوکانونو او صفايۍ د محصول اخيستل

په کوچنيو ښارونو کې په ښار پورې اړوندې چارې ټولې د ښاروالۍ د ادارې له خوا تر سره کېږي. په لويو ښارونو کې د سيمې د پراختيا له امله ښارونه په ناحيو بانـــدې ويـــشل شوي دي. په هره ناحيه کې د ښاروالۍ استازي د هغې ناحيې په سر کې ځای لري او خپلـــې اړوندې چارې د ښاروالۍ تر مرکزي ادارې او لارښوونې لاندې ترسره کوي.

مونږ ټول دنده لرو چې د خپلو کورونو ناپاکي او خځلې يا چټلي په هغه ټاکلو ځـــايونو (کثافات دانۍ) کې واچوو چې د ښاروالیو له خوا جوړ يا ځای پرځای شوي دي، تر څـــو د ښاروالۍ کارکوونکي له ستونزو سره مخامخ نشي. همدارنگه په پارکونو کې د گرځيدو پـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې باید د چمنونو کبلې تر پښو لاندې نه کړو. د ګلانو او ونو ښاخونه مات نه کړو او د خپل ښار په ښکلا او سمسورتیا کې پوره ونډه واخلو.

د نړۍ په نورو ښارونو کې ښاروالي د شپې له خوا او یا هم سهار وختي له لمر ختو څخه وړاندې ناپاکي او خځلې له ښار څخه د باندې لرې سیمو ته وړي. د ښارونو خلک یې هم د خپلو ښارونو له پاکۍ او ښکلا سره ډېره مینه لري، د ګوګړو یو خلی هم څوک بې ځایه په لارو او کوڅو کې نه غورځوي، بلکې هر څوک یو کوچنی شی چې د نیم سوي سیګرټ په اندازه هم وي، په کثافت دانۍ کې اچوي.

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په باره کې له خپلې ډلې سره مشوره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازې خپله موضوع د ټولګي په وړاندې بیان کړي.
- ښاروالي څه دندې لري؟
- په لویو او کوچنیو ښارونوکې د ښاروالۍ دندې یو له بله څه توپیرونه لري؟
- موږ د خپل هېواد د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤولیت لرو؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – د ښاروالۍ غوره او د پام وړ دندې کومې دي؟

۲ – په لویو ښارونو کې د ښاروالۍ اړوندې چارې ولې د ناحیو له خوا تر سره کېږي؟

۳ – ښاري کثافت دانۍ د کوم مقصد لپاره دي؟

۴ – تاسې چې ښه او پوه زده کوونکي یاست، د خپلو کورونو خځلې چېرته اچوئ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعالیت :

د ښاروالۍ د دندو او د هغو په وړاندې زموږ او ستاسې د مسؤولیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم لوست

زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورټ) او لارې

موخې:

- زده کوونکي دې له لېږد، رالېږد او د هغه له وسایطو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د لویو لارو په باره کې معلومات ترلاسه کړي.
- زده کوونکي دې د تېر وخت او اوسنۍ زمانې د لېږد، رالېږد وسایط یا وسایل و پېژندلای شي.

مخکې له دې چې د لېږد، رالېږد اوسني وسایط جوړشي، خلکو له يو ځای څخه بل ځای ته څه ډول تګ راتګ کاوه؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

جوخت	يووخت، يو ځای
ربړې	کراچۍ
بېړۍ	کښتۍ

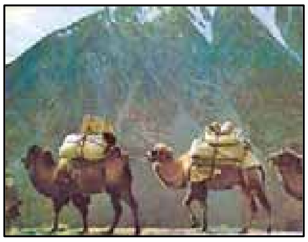

په پخوا وختونو کې د لېږد، رالېږد وسایط د نن ورځې د وسایطو په شان نه وو. خلکو به له يو ځای څخه بل ځای ته د خپلو مالونو د وړلو راوړلو لپاره له څارویو لکه: خرو، آسـانو، اوښانو، او کچرو څخه کار اخیسته.

په پخوا زمانوکې د نړۍ يو هېواد هم سرکونه نه درلودل. تګ راتـګ او د مـالونو وړل راوړل به له پخوانیو کږو وږو لارو څخه د څارویو د کاروانونو په مرسته تر سره کېدل.

په ۱۲۸۲ هــ ش کال کې د لومړي ځل لپاره افغانستان ته موټر راوړل شــو چــې لــه هـــغه موټر څـــــــخه يوازې امیر حبیب الله خان (د هغه وخت پاچا) ګټه اخیستله.

په هېواد کې د موټرونو له پیدا کیدو سره سم د سړک جوړونې کار هم پیل شو. د هېواد زیاتره ولایتونه د سړکونو په وسیله سره ونښلول شول. کرار کرار يوزيات شـمیر موټرونـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ته راوړل شول. نن زموږ په هېواد کې ځمکنۍ او هوايي ډول ډول وسيلې شته لکـــه: رېړې، ګاډۍ، بايسکلونه، موټرسايکلونه، لارۍ، بسونه، ګړندي موټرونه، چورلکې او الوتکې چې له هر يوه څخه يې په خپل ځای کې کار اخيستل کېږي.

ترانسپورټ يا لېږد، رالېږد په يو هېواد کې د وينو شريانونو حيثيت لري. څومره چې يـــو هېواد ښه سړکونه او د لېږد، رالېږد وسايط ولري په همغه اندازه به د هغه هېواد اقتصاد هـــم پياوړی وي او خلک به يې زياتې ګټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د يوې په هکله مشوره او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې موضوع د ټولګي په وړاندې بيان کړي:

- د لېږد رالېږد پخواني وسايط او لارې
- د لېږد رالېږد اوسنۍ لارې او وسايط
- زموږ په ژوندانه کې د ترانسپورت ارزښت او اهميت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلگه ييزې پوښتنې:

۱– لومړنی موټر څه وخت افغانستان ته راوړل شو؟

۲– په پخوا وختو نو کې د لېږد رالېږد لپاره ولې خلکو له څارويو څخه کار اخيسته؟

۳– زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه راپه دې خوا د سړک جوړونې کار پيل شو؟

۴– د عصري ترانسپورت د وسايلو گټورتوب څه شی دی؟

۵– له عراده جاتو (گاډی، موټرو) څخه کار اخسيتنې د هېواد د ترانسپورت په برخه کې څه بدلون منځ ته راوړ؟

له ټولگي څخه دباندې کار او فعاليت :

۱– زده کوونکي دې د هغو سيمو نومونه واخلي چې تر اوسه پورې سړک نه لري او سړک ته زياته اړتيا لري.

۲– د ۷۳ يم مخ د نقشې له مخې د هېواد د لويو لارو نقشه وکاږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

۳- اقتصادي فعالیتونه

کرنه

موخې :

- زده کوونکي دې له کرنې سره آشنا شي
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې ونډه واخلي
- زده کوونکي دې د کرنې او د هغې د حاصل له لوړېدو سره مینه پیدا کړي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

توکي	مواد ، شیان
اوربښت	وربېدل، باران
پرتله	مقایسه

- د کرنیزو ځمکو له درلودلو سره سره ولې خوراکي توکي له نورو هېوادونو څخه راوړو؟
- څرنگه کولای شو کرنیز حاصلات لکه غلې، مېوې او داسې نور، زیات کړو؟

افغانستان یو کرنیز هېواد دی. ډېر خلک یې له پخوا زمانو را هیسې د کرنې په چارو بوخت دي. د هېواد د مساحت کابو $\frac{۱}{۵}$ برخه کرنیزو ځمکو نیولې ده. خو د کیمیاوي سرو او نباتي آفاتو د درمل د نه استعمال له کبله یې غله، مېوه او گته مخ په کمېدو ده. نه یوازې دا چې د نړۍ د نورو هېوادو په پرتله، بلکې په ځانگړې توگه د گاونډیو هېوادونو په پرتله یې حاصل ډېر کم دی. له همدې امله هر کال یوه زیاته اندازه غنم، وریجې او داسې نور خوراکي توکي له بهرنیو هېوادو څخه هېواد ته راوړل کېږي.

زموږ په هېواد کې د کرنې د حاصلاتو د کمېدو لاملونه:

- په ورستیو لسیزو کې د پوره او بشپړ امنیت نشتوالي
- **ناوړه طبیعي عوامل لکه:** زلزلې، پر له پسې وچکالۍ، سیلابونه، ږلۍ، د بوټو ناروغۍ او داسې نور
- په ځمکه کې بوټو ته د ودې ورکولو د ځواک کمېدل، د حیواني او کمیاوي سرې نه کارول
- د کرنې له پخواني سیستم څخه کار اخیستل
- کرنیزو چاروته د لویو ځمکه والو لاس نه رسېدل

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې چې ډول ډول اقليم او اوبه او هوا لري له هغه سره سم د اصلاح شوو تخمونو نه ټاکل
- د بزگرانو بې وسي او د ترياکو کرل
- ....
- ....

په دې وروستيو وختونو کې چې په هېواد کې د واورې او اورښت اندازه کمه شوې وه د سيندونو، کاريزونو، چينو او څاگانو اوبه هم ورسره کمې شوې وې. دغو پرله پسې وچکاليو پر کرنه او مالدارۍ باندې ډېر بد اغېز وکړ.کرنيز او د مالدارۍ حاصلات يې تر وروستي بريد پورې راټيټ کړل.

همدارنگه د پورتنيو عواملو په له منځه وړلو، د اوبو د بندونو او ويالو په کيندلو، د شاړو ځمکو په آبادولو، د کرنې له ماشينونو څخه په کار اخيستلو، له سيمې سره سم د اصلاح شوو تخمونوپه رواجولو، د کيمياوي سرې په کارولو، د بزگرانو تر منځ د همکارۍ د هڅو په پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو، د بوټو د ناروغیو په خلاف مجادله کولو او داسې نورو کارونو په ترسره کولو ســـره کولی شو چې کرنیز حاصلات لوړ کړو.
تر هرڅه دمخه د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي لپاره بشپړ امنیت او سولې ته اړتیا ده، ځکه چې له سولې پرته د کرنې چارې په ښه توګه پر مختګ نشي کولای.

د ډله ییز کار له لارې تش ځایونه په غور سره بشپړ کړئ.

ځرنګه کولای شو چې کرنیزې چارې جوړې او حاصلات لوړ کړو؟

- د کرنې مکانیزه کول او د کرنې له ماشین الاتو څخه ګټه اخیستل
- د هرې سیمې له اوبو او هوا سره سم د اصلاح شوو تخمونو کارول
- د اوبو لګولو د چارو سمون او د ویالو او بندونو جوړول
- ؟
- ؟
- ؟

بېلګه ییزې پوښتنې:

لاندې پوښتنې په ډله ییز کار کې ځواب کړئ:

١ – د افغانستان مساحت ٦٥٢٢٢٥ کیلومتره مربع دئ. $\frac{١}{٥}$ برخه یې د کرنې وړده، وواياســـت چې څومره ځمکه نه کرل کېږي؟

٢ – د کومو لاملونو له مخې زموږ کرنیز حاصلات کم دي؟

٣ - سوله د کرنیزو حاصلاتو په زیاتوالي کې څه اهمیت لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

ستاسې په ځای کې څه ډول کرنه کیږي. د خپلو لوبانو په مرسته یې نمونه ترتیب او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديارلسم لوست

غلې

موخې:

- زده کوونکي دې د غلو له ډولونو سره آشنا شي .
- زده کوونکي دې د غلو ډولونه يو له بله ځخه توپير کړای شي.
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې له ونډې اخيستلو سره مينه پيداکړي.

– ستاسې په سيمه کې څه ډول غلې کرل کېږي؟
– زموږ په هېواد کې څو ډوله غلې کرل کېږي؟
– بقول (حبوبات) يعنې څه؟ اوله هغې څخه ځنګه ګټه اخيستل کېږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ.

ونډه	برخه
اوبيز	آبي
ټانټه	د جوار تنه
چاپېريال	محيط
چنې	نخود

زموږ ګران هېواد افغانستان د راز راز او مناسبو اوبو او هوا د درلودلو له کبله هر ډول غلې لري چې دلته يې د ځينو يادونه کوو:

- **غنم:** د غنمو اوړه زموږ د هېواد دخلکو اصلي خواړه تشکيلوي. په دوه ډوله کرل کېږي. يويې اوبيز او بل يې للمي.

الف– اوبيز غنم: په ټوليز ډول اوبيز غنم د کال په دوو وختونو کې کرل کېږي. يو ډول يې په پسرلي کې او بل ډول يې په منې کې چې سيندونو، کاريزونو او چينو ته په نږدې ځمکو کې کرل کېږي. واښه (بوس) يې د څارويو خوراک او په ودانيو کې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: للمي غنم: للمي غنم زياتره د غرونو په لمنو او لږ اوبه لرونکو دښتو کـــې کـــرل کېږي.

- **جوار**: جوار زموږ په هېواد کې له غنمو څخه وروسته په دويمه درجه کـــې راځـــي. جوار زموږ د هېواد په زياترو سيمو کې د انسانانو خواړه جوړوي. همدارنګه د هغوی له ټانټو، پاڼو او دانو څخه د ځارويو په خوراک کې ګټه اخيستل کېږي.
- **شولې يا وريجې:** وريجې له غنمو څخه وروسته د لګښت له مخې زموږ دخلکـــو د خوراک د پام وړ برخه جوړوي. زموږ په هېواد کې وريجې دوه ډوله دي. نرۍ وريجـــې او غټې وريجې.
- **وربشې:** په افغانستان کې د وربشو بيلابيل ډولونه د دوو موخو لپاره کرل کېږي. يو يې د انسانانو د خوراک او بل يې د ځارويو په خوړو کې کارول کېږي.

بقول، غلې دانې (حبوبات): بقول زموږ په هېواد کې له لوبياوو، چڼو، ميو، نسکو، باغلي يا باقلي، مشنګو او شاخلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې کرل کېږي.
د دوی له ځينو ډولونو (لوبياوو، چڼو، نسکو، ميو، باقلي او مشنګو) څخه خلک قطغ تياروي.
له شاخلو څخه د ځارويو په خوراکه کې ګټه اخيستل کېږي.
همدارنګه د هېواد په ځينو سيمو کې صنعتي بوټي لکه: پنبه، چغندر، ګني او تيل لرونکي بوټي لکه: کونځلې، شرشم، زغر او داسي نورو کرنه رواج لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کوونکو هره ډله دې له لاندې حبوباتو څخه د ګټې اخيستنې په باب يو څه وليکي او بيا دې د دوی نماينده هغه په ټولګي کې ووايي.

- غنم:
- وريجې:
- جوار:
- لوبيا، چنې او مې:

ښيلګه ييزې پوښتنې:

١ – په هېواد کې د سولې تأمين په کرنيزو توليداتو باندې څه اغېز لري؟

٢– د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.

٣– د بقول نوم واخلئ او ووایاست چې په ټوليز ډول څو ډولونه لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو غلو دانو لست چې ستاسې په ځای کې کرل کيږي جوړ او سبا يې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

مېوې

موخې:

- زده کوونکي دې د مېوو په هکله ګټور معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د باغونو د ساتلو وړتيا او مهارت پيدا کړي.
- زده کوونکي دې له ونو څخه په سمې ګټې اخيستنې باندې وپوهيږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ښون	زيتون
متخصصين	کار پوهان
ويټامين	هغه ګټور مواد چې په مېوو او حبوباتو کې موجود وي او د انسان بدن ورتــه اړتيا لري.
مهارت	په کار کې پوهه، بلدتيا، وړتيا.

- ستاسې په سيمه کې څو ډوله مېوې شته؟
- مېوې زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟
- په څه ډول د بڼونو يا باغونو د حاصلاتو اندازه زياتولی شو؟

د افغانستان او بــه او هــوا د بڼوالۍ يا باغوالۍ لپاره وړ دي. زمـــوږ ډېر شمېر خلک د بڼوالۍ په چـــاروکې لګيا دي.د ډول ډول مېوو باغونــه د هېواد په ګوټ ګوټ کې تر ســـترګو کېږي. مېوې د ويټامينونو ســـرچينه ده او له مهمو کرنيزو پيـــداوارو څخــه شمېرل کېږي چې په کورنيو اړتيـــاوو سر بيره يوه اندازه يې بهرنيو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي.

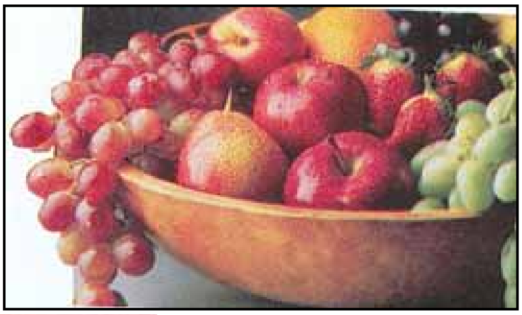

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ځینې مېوې د یادولو وړ دي، لکه: انګور، منې، ناک، انار، آلو، آلوبـــالو، شفتالو، آلوبخارا، ګیلاس، توت، بادام، پسته، جنغوزي، اینځر، ښون، بهي، سنځلې، ختکي، هندوانې، نارنج، لیمو، مالټې، سنترې، کینو، او داسې نور.

افغاني مېوې چې د خوند، ډول او جنس له مخې په نړۍ کې ساری نه لري په هر کال کې یوه زیاته برخه څه تازه او څه وچه بهرنیو هېوادو ته لېږل کېږي.

د باغونو د حاصلاتو د زیاتوالي لپاره دې د غو لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

- د کرنې د ماهرینو او تجربه لرونکو کسانو نظریې دې په پام کې ونیول شي.
- په مناسبو وختونو کې دې ښاخونه پرې او درمل دې ور باندې وشیندل شي.
- په سم وخت کې دې ونو ته اوبه ورکړل شي.
- په پسرلي کې دې په مهارت سره د ونو بېخونه په یوم واړول شي او د کرنې د پوهانو له نظر سره سم دې سره وکارول شي.
- د باغ لرونکو تر منځ دې د همکارۍ روحیه پیاوړې شي.

په ټولګي کې کار او فعالیت

د هرې ډلې استازی دې د خپلې ډلې نظریه: (څه ډول کولای شو چې د مېوه لرونکو ونو حاصلات لوړې کچې ته ورسوو) له مشورې سره سم په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایاست:

۱- کوم ډول مېوه تر نورو د مخه پخېږي؟

۲- زموږ د هېواد کوم ډول تازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته لېږل کېږي؟

۳- کومې وچې مېوې بهرته لېږل کېږي؟

۴- مېوې د څه شي سر چینه بلل شوې ده؟

۵- د ونو پیوندول څه ګټه لري؟

۶- د کرنې د ماهرینو او تجربه لرونکو خلکو له نظریو او لارښوونو څخه کار اخیستل د بڼوالۍ په چارو کې څه ګټه لري؟

۷- فکر وکړئ او ځواب ووایاست:

سوله د بڼوالۍ لپاره څه ګټه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو مېوه لرونکو ونو لست جوړ کړئ چې ستاسې په سیمه کې شته او سهار یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

سابه

موخې:

- زده کوونکي دې د سبو ډولونه وپېژني.
- زده کوونکي دې له سبو څخه د ګټې اخيستنې مهارت او ورتيا پيدا کړي.
- زده کوونکي دې د سبو له حياتي ګټو سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حياتي	د ژوند کولو يا ژوند نيز
ويټامين	ګټور او ارزښت لرونکي مواد چې په خوړو، مېوو او درملو کې موجود دي.
ټيپر	شلغم
پنبې	رواش
شپېشتي	رشقه

- ستاسې د اوسېدو په ځای کې څو ډوله سابه کرل کېږي؟
- د سبو حياتي او اقتصادي اهميت څه شی دی؟

سابه هم د مېوو په څېر د ويټامينونو سرچينه ده. هغه سابه چې زموږ په هېواد کې کرل کېږي ځينې يې دا دي: کچالو، تور بانجان، سره بانجان، ګازرې، ټيپر، مولۍ، پياز، هـــوږه، کدو، بادرنګ، تورۍ، کرم، ګلپي، بينډۍ، کاهو او داسې نور. زموږ په هېواد کې ځينې طبي بوټي شته لکه: غرنی پياز، غرنۍ هوږه، پنبې، زنکۍ، ترخه، هېنجـــه، بارتنــګ، ســپغول، خاکشير، باديان، شينګولی، خوږه ولې او داسې نور چې يا په طبيعي ډول شنه کېږي او يا هم د بزګرانو له خوا کرل کېږي.

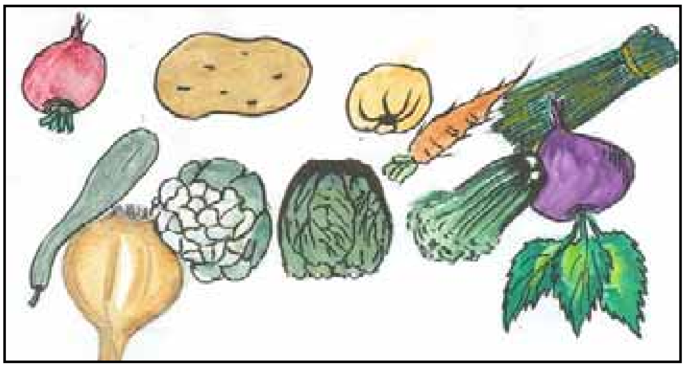

د يادونې وړ ده چې شوتله او شپېشتي زموږ په هېواد کې رواج دي اوپه عمومي توګـــه څارويو ته تازه او هم وچې (د بېدې) په ډول ورکول کېږي. شوتله او شپېشتي له هوا څخـــه نايتروجن اخلي او خاورې ته يې ورکوي. په دې توګه مځکه راتلونکي کال کې د کرنې لپاره تقويه او پیاوړې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورږ باید هره ورځ د سبو زیاتره برخه یا اومه او یا هم پاخه، وخورو. ځکــه چــې ســابه د ویټامینونو سرچینه ده او زمونږ د وجود د روغتیا او سلامتیا لپاره ډېر ګټور دي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بل سره وغږېږي او بیا دې د هرې ډلې استازي د خپل ګروپ (ډلې)نظر په ټولګي کې ووایي.

- د سبو حیاتي او اقتصادي ارزښت
- د طبي بوټو اقتصادي ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – سابه د څه شي سر چینه ده؟

۲ – د سبو د ډولونو نومونه واخلئ؟

۳– کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟

۴– کوم ډول سابه اومه او پاخه خوړل کېږي؟

۵– طبي بوټي له اقتصادي پلوه څه اهمیت لري او ولې؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د هغو سبو او طبي بوټو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او سباته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

څاروي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

مرز	کرک، بودنه
بېلگه	نمونه، مثال
صحرايي	دښتي، سارايي
ژوي	څاروي، ساکښ

موخې:

- زده کوونکي دې د څارويو له ډولونو سره څه ناڅه آشنا شي
- زده کوونکي دې کورني يا اهلي څاروي له داړونکو يا وحشي حيواناتو (ژويو) څخه بېل کړای شي
- زده کوونکي دې څاروي و نه ځوروي

- ستاسې په ځای کې څو ډوله اهلي څاروي شته؟
- ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي او وحشي ژوي ژوند کوي؟
- د څارويو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

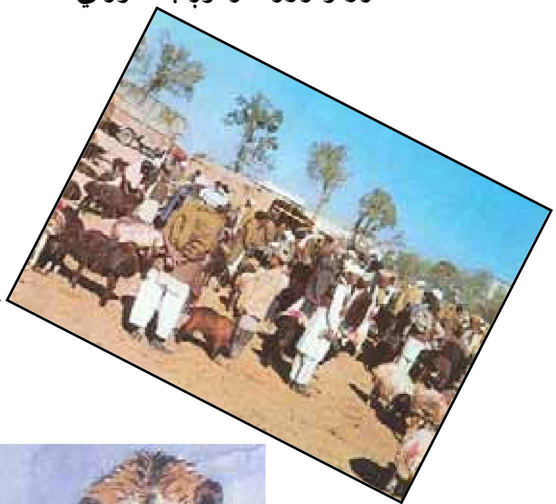

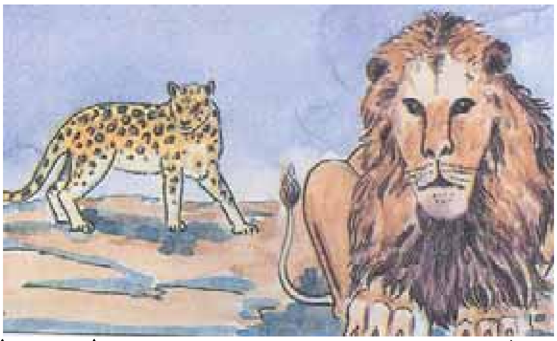

زموږ گران هېواد افغانستان د ښو او په زړه پورې شرايطو په درلودلو ډول ډول اهلي او غرني ژوي او څاروي لري. اهلي څاروي: پسه، غوا، اوښ، آس، وزه، کچره، خر او داسې نور دي.

وحشي او غرني ژوي پړانګ، زمری، لېوه، ګوره خر، غژګاو، هوسۍ، سورلنډی، ګیدړ، سویه، بیزو، شکونډ او داسې نور دي.

همدرانګه زموږ په هېواد کې کورني مرغان لکه: چرګان، هیلۍ، فیلمرغ، کوتره او په همدې ډول وحشي یا غرني الوتونکي لکه زرک، دښتي مرغه، چوغکه، مرز، سیسی، کوتنه، بلبل، طاوس، زاڼه، کارغه، باښه، تېپوس، توتي، باز، ګربت او داسې نور شته.

زموږ په هېواد کې خلک له اهلي ښارویو څخه د کرنې په چارو لکه: یوې کولو، څپرکولو، د شیانو او بارونو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخلي او همدارنګه هغوی د نورو محصولاتو لکه: شیدو، کوچو، غوړیو، خیدکو (پوښې) او داسې نورو په خاطر روزي.

سوله نه یوازې د انسانانو لپاره یو اړین کار دی، بلکې د ښارویو لپاره هم ګټوره ده، ځکه که چېرې سوله نه وي، د ښارویو نسل هم مخ په کمېدو او ورکیدو درومي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بله سره بحث وکړي. بیا دې د ټولګي استازي دخپلې ډلې نظر ټولګي ته وړاندې کړي.

- د اهلي ښارویو اقتصادي ارزښت
- د داړونکو ښارویو اقتصادي ارزښت

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- ستاسې په سیمه کې څه ډول اهلي ښاروي روزل کېږي؟ نوم یې واخلئ.

۲- ستاسې د سیمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي ښاروي ژوند کوي؟

۳- د اهلي ښارویو د ډولونو نومونه واخلئ؟

۴- د وحشي یا داړونکو ښارویو د ډولونو نومونه واخلئ

۵- کورني او سارانې الوتونکي یو له بله سره څه توپیر لري؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د لویانو په مرستې سره د هغو ټولو وحشي او اهلي ښارویو او ژویو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او ټولګي ته یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

مېږې او پسونه

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

لاس ماغو	لاس ماغه ، دستکش
وژغني	د وزو وېښتان
خیدک	د پنیر یو ډول

موخې:

- زده کوونکي دې د پسونو له ډولونو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې پسونه ښه وروزلی شي.
- زده کوونکي دې د پسونو له اقتصادي او غذايي ګټو سره مینــــه پیدا کړي.

- ستاسې په سیمه کې څو ډوله پسونه شته؟
- د پسونو روزنه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

د افغانستان اوبه او هوا او د څمکې جوړښت د پسونو د روزنې لپاره ډېر په زړه پورې دي. له همدې کبله د افغانستان خلک د کرنې تر څنګ د څارویو په روزنه هم بوخت دي.

خو زموږ د هېواد کوچیان په بشپړه توګه د مالدارۍ په چارو بوخت دي. هغوی په ژمي کې تودو ځایونو ته او په پسرلي او اوړي کې د سړو سیمو ورشوګانوته ځانونه رسوي.

عموماً د سیمه ییزو پسونو مختلف ډولونه، لکه: قره قل، هزاره ګي، بلوچي، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغیسي، غلجايي(کندهاري) او داسې نور زموږ په هېواد کې روزل کېږي.

د پسونو روزنه او ساتل په هېواد کې د اقتصادي خوراکي موادو او د سوداګرۍ لپاره ډېـــر ارزښت لري، ځکه چې:

- د هغو له وړیو څخه په فابریکو او کورونو کې غالۍ، ټغر، جاکټونه، کمپلــې، لاس ماغې، جرابې، او نور ټوکران جوړوي او یو شمېر یې هم بهرته صادرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د قره قل پوستکي په سوداګرۍ کې ډېر ارزښت لري او د هېواد لــه ډېـــرو مهمـــو سوداګریزو توکو څخه شمېرل کېږي.
- د هغو له غوښو څخه ګټه اخیستل کېږي.
- د هغو له شیدو، مستو، کوچو، پیروي او خیدک څخه چـــې د ویټـــامینو، پروتینـــو اوداسې نورو غټه سر چینه ده، ډېره ګټه تر لاسه کېږي.
- د هغوی کولمې بهرته لیږل کېږي.
- ....
- ....

په هېواد کې د پسونو په روزولو سربېره وزې هم د هېواد په ټولو برخو په تیره بیا د هېواد په غرنیو سیمو کې روزل کېږي چې له غوښو، وژغنو، شیدو او مستو څخه یې ګټه اخیـــستل کېږي.

د پسونو د روزنې په برخه کې همېشه باید د حیواني کلینیکونو د موظفینو له مـــشورو او لارښوونو څخه ګټه واخلو او په مناسبو وختونو کې حیواني درمل د پسونو د روغتیـــا لپـــاره وکاروو او همدارنګه د ښه نسل رواجولو او ډېرولو ته پاملرنه وکړو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې مطلبونو په هکله سره وغږېږي او بیادې د هغوی استازي دخپلې ډلې نظر نوروته په ټولګي کې ووایي.

- د پسونو اقتصادي ارزښت
- د پسونو خوراکي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – ډېر سم ځواب غوره کړئ.

– لبنیات چې د ویټامینونو سرچینه ده، عبارت دي له:

الف: کوچ، پنیر، پیروي.

ب: مستې، شیدې

ج: الف او ب دواړه سم دي.

د: هېڅ یو

۲–د پسونو اقتصادي ارزښت عبارت دی له:

الف: د هغو له وړیونه غالۍ، ټغر او وړین ټوکران جوړیږي.

ب: د دوی له لبنیاتو څخه ګټه اخیستل کېږي.

ج: د هغوی له پوستکي نه په څرمنیز (چرمګري) صنعت کې کار اخیستل کېږي.

د: ټول سم دي.

۳– کله چې پسونه ناروغه شي، څه باید وکړو؟

۴– څه ډول کولای شو چې د خپلو پسونو شمېر زیات کړو؟

له ټولګي دباندې فعالیت:

د خپلو لویانو په مرسته د پسونو د خوراکي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او سبا ته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوا گانې او غوايان

موخې :

-زده کوونکي دې د غواګانو او غويانو په اقتصادي ارزښت باندې وپوهيږي.
-زده کوونکي دې له غواګانو څخه د ګټې اخيستنې سمې او معقولې لارې پيـــدا او تشخيص کړای شي.
-زده کوونکي دې د غواګانو له سمې روزنې اوښه نسل سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مندوه	د غويي د مغزي په پاي کې لوړه برخه (کوهان)
سويل	جنوب
مېښنه	ګاومېښنه
غوجل	د کورنيو څارويو د اوسيدو ځای

– د غواګانو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

غواګانې او غوايي د هېواد په زياترو ځايونو کې د دوو مقصدونو لپاره روزل او ساتل کيږي.

۱– د هغو د محصولاتو، لکه: غوښو، شيدو، مستو، کوچو، پوڅې، کورتـــو، شـــړومبو او پوستکي په مقصد.

۲– د کرنې د ځمکو د يوې کولو او د بارونو د وړلو او راوړلو په مقصد.

غوايان اوغواګانې مختلف او جلا جلا ډولونه لري، لکه: مندوه لرونکي چې د هېواد په سويل ختيځو او سويل لويديځو سيمو کې روزل کېږي.
مېښې او غژ ګاو د هېواد په شمال ختيځ (پامير) کې پيدا کېږي او وطني غواوې چې د هېواد په هر ګوټ کې روزنه مومي او ساتل کېږي.

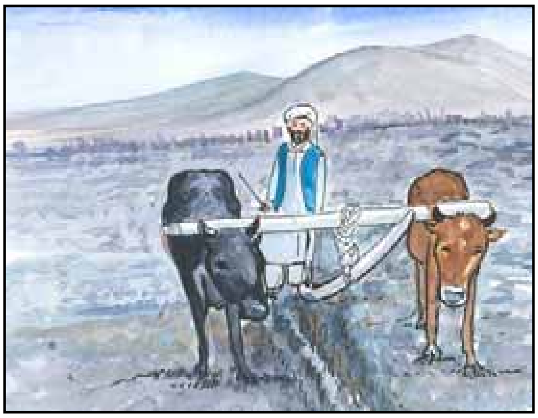

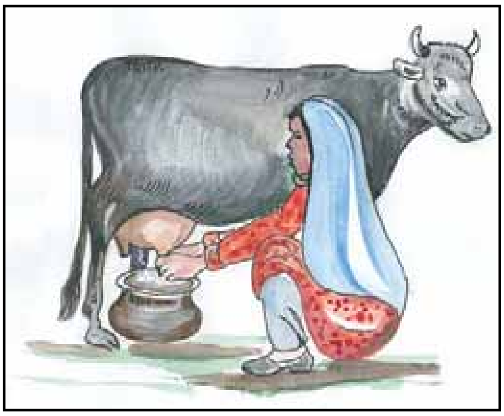

غوا او غويي په کورني اقتصاد کې ډېر ارزښت لري. له دې کبله بايد د هغـــو خـــوراک او غوجل ته زياته پاملرنه وشي. يعنې په ټاکلي وخت خواړه او اوبه ورکړل شي او غوجـــل يـــې

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــره ورځ پاکه شي. د امکان تر پولې پورې دې کوښښ وشي چې غوجل يې مخ په لمر وي او نم ونه لري. کله چې غواوې او غوايان ناروغ شي هرو مرو بايد د څارويو کلنيک ته يوړل شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې سره وغږيږي او استازي دې د خپلې ډلې نظر په ټولګي کې بيان کړي.

- د غوا او غويي ارزښت او اهميت په کورنۍ کې.
- د غوا او غويي د نسل د زياتېدو لارې چارې.

بيلګه ييزې پوښتنې:

۱– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.

– د افغانستان اوبه او هوا د غوا او غويي د روزنې لپاره ښه دي. (   )

– غوا او غويي د هغو د محصولاتو لکه:غوښې، شيدو، پيروي، پنيرو، مستو، کوچو او کروټـــو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غوايان د کرنې د ځمکو د يوې کولو او بارونو د وړلو راوړلو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غژګاو د افغانستان په مرکزي سيمو کې ساتل کېږي. (   )

– که چېرې د غوا او غويي د اوسيدو ځای مخ په لمر وي ښه به وي. (   )

– د غوا او غويانو د ناروغتيا په وخت کې بايد حيواني کلينيکونو او تجربه لرونکو کسانو تـــه مراجعه وشي. (   )

۲– مندوه لرونکې غواوې او غوايان د هېواد په کوم ځای کې ساتل کېږي؟

۳– غژ ګاو د هېواد په کومو سيمو کې روزل کېږي؟

د ټولګي د باندې فعاليت:

د غوا وو اوغوايانو د اقتصادي ارزښت په هکله يو مطلب ترتيب او په ټولګي کې يې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

آسپي او آسونه

موخې:

- زده کوونکي دې د آس په هکله څه ناڅه معلومات پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د آسونو ښه جنس وپیژني.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پاملرنه	توجه
اهلي	روږدي، کورني
غړی	اندام، عضو
چټکوالی	تیزي
وزلوبه	بزکشي
ځانګړنې	خصوصیات

- ستاسې په ځای کې آسونه روزل کېږي او که نه؟
- ستاسې په سیمه کې آسونه د څه لپاره روزل کېږي؟

په افغانستان کې آسونه له پخوا څخه د پاملرنې وړ وو او ګټه ترې اخیـــستل کېـــده. د تاریخ د معلوماتو په بنسټ ویلی شو آریایان لومړني خلک وو چې آس یې اهلي کړ.

زموږ په هېواد کې په عمومي توګه درې ډوله آسونه موجود دي:

الف: قطغني: دغه جنس زیاتره د تخار، کندز، فاریاب او بلخ په ولایتونو کې روزل کېـــږي. دغه جنس ښکلي او متوسط غړي لري، ګړندي او قهرجن دي.

ب: ترکمني (مزاري): دغه جنس زیاتره د مزار شریف او قطغن په شاو خوا کې پیدا کېږي او د قطغني جنس په پرتله غټ او جګ دي.

ج: هراتي: دغه جنس یوازې د سپرلۍ لپاره دي. ښکلي اندامونه او په زړه پورې تګ لري. د قطغني جنس په پرتله یې چټکوالی او بدخویي لږه ده. ملا، خټه، پښې او مغزی یې اوږده دي.

له آسونو څخه په عمومي توګه په سپرلۍ، وزلوبې، ګاډۍ او نېزه بازۍ کې کار اخیستل کېږي. هغــه آس چې د درنو بارونو په وړلو او راوړلو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي، د ټټو (یابو) په نامه یادېږي.

آسونوته باید خواړه په لوړ آخور کې ورکړل شي. د اوسېدو ځـــای یــې بایـــد پــاک وي. همدارنګه د دوی په روزنه او د نسل د ښه کېدو لپاره د نظر له خاوندانو او د څــارویو لــه ډاکټرانو سره وخت په وخت خبرې او مشورې وشي او د دوی نالونو (نعلونو) تـــه همېـــشه پاملرنه وشي.

د ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د هرې ډلې استازي دې د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي.

– لومړۍ ډله دې د قطغني آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په هکله
– دویمه ډله دې د مزاري آسونو د جنس او ځانګړتیاوو په باره کې
– درېمه ډله دې د هراتي جنس د آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په باره کې

بېلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د(ص) توری اودغلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د تخار، بدخشان، کندز او بغلان ولایتونه یې پخوا د قطغن په نامه یادول(ص).

۲– د سمنګانو، مزار شریف، فاریاب، شبرغان او سر پل ننني ولایتونه یې د ترکستان پــه نامــه یادول.(ص)

– قطغني جنس آسونه د تخار، کابل او غزني په ولایتونو کې ساتل کېږي. (   )
– مزاري جنس آسونه د مزارشریف او قطغن په سیمو کې روزل کېږي. (   )
– له آسونو څخه د مالونو او بارونو په وړو راوړو او ګاډۍ کې کار اخیستل کېږي. (   )
– وزلوبه زموږ د هېواد د شمالي ولایتونو د اوسېدونکو یو دود دی. (   )
– (نیزه بازي) ځانګې وهل په غزني او پکتیکا کې رواج لري. (   )

فکر وکړئ او سم ځواب ووایئ.

– د آس اخور ولې جګ جوړوي؟
– له موټر، موټر سایکل او بایسکل څخه ګټه اخیستنه د آسونوپه ساتنه او روزنه باندې څه اغېزه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د وزلوبې په هکله یو مطلب جوړ کړئ او ساته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

اوښې او اوښان

موخې :
- زده کوونکي دې د اوښانو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د اوښانو د ښه ساتلو مهارت پيدا کړي شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

چابک	تيز ، چټک
مقاومت	ټينگار ، حوصله
بشپړ	مکمل، پوره

- د افغانستان په کومو سيمو کې اوښان زيات ساتل کېږي؟
- له اوښانو څخه څه گټې تر لاسه کېږي؟

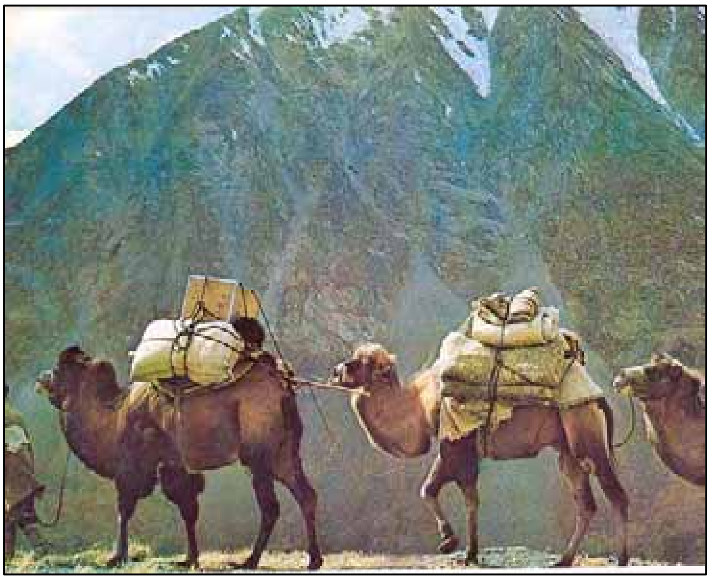

اوښان له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې د سوداگرۍ د مالونو د وړو راوړو په خاطر ساتل کيدل. زموږ په هېواد کې دوه ډوله اوښان موجود دي. يو يې يو مندو او بل يې دوه مندوه لري. يو مندولرونکي اوښان چې د عربي په نامه هم شهرت لري، د دوه مندوه لرونکو په پرتله قوي او پياوړي دي او زيات کار ترې اخيستل کېږي.

دوه مندوه لرونکي اوښان د بلخي (بختي) په نامه هم يادوي او د يومندو لرونکي په پرتله ډېر گړندي دي.

څرنگه چې اوښان د خوړو او اوبو د کموالي په وړاندې زيات مقاومت لري، نو همدا سبب دي چې هغوی ته يې د دښتې د کښتۍ لقب ورکړی دی. کوم وخت چې د سوداگرۍ کاروانونو د هند، چين او اروپا تر منځ تگ راتگ کاوه له افغانستان څخه به د وريښمو له مشهورې لارې څخه تېريدل او له اوښانو څخه به يې کار اخيسته. نن ورځ د عصري نقليه وسايطو د زياتوالي له کبله د هغوی ارزښت کم شوی او يوازې کوچيان د خپلو بارونو د وړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو لپاره له هغوی څخه کار اخلي او هم یې له وړیو، پوستکي او غوښو څخه ګټه اخیستل کېږي. د اوښانو د ښه نسل د ډېریدو، رواجولو او ساتلو په خاطر لازمه ده چې هر وخت د تجربه لرونکو کسانو او د څارویو د کلینیکونو د ډاکترانو د نظریو او مشورو څخه ګټه واخلو.

د افغانستان په کومو سیمو کې د اوښانو ساتل رواج لري. هره ډله دې په دې برخه کې یو تر بله سره مشوره وکړي. بیا دې د هرې ډلې مشر د خپل ګروپ نظر نوروته واوروي. نور دې غوږ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکی صاحب د هغوی نظرونه بشپړ کړي.

ښېلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو جملو سره په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

– په افغانستان کې ... ډوله اوښان ... او ... شته.
– په افغانستان کې اوښان د ... په خاطر ساتل کېږي.
– دوه مندوه لرونکي اوښ ته ... وایي.
– اوښ د ... او ... د کموالي په وړاندې ډېر مقاومت لري.
– د اوښ له ... او ... څخه ګټه اخیستل کېږي.
– کله چې اوښ ناروغ شي نو د څارویو .... کلینک ته یې یوسو.
–د ... زیاتوالي د اوښانو ارزښت کم کړیدي.
– کوچیان له ... څخه د خپلو ... له یو ځای څخه بل ځای ته په وړو راوړو کې کار اخلي.
–په پخوا زمانو کې به چې د سوداګرۍ کاروانونو مالونه د وریښمو د مشهورې لارې څخه وړل او راوړل، په هغه کې د ... کار اخیستل کیده.

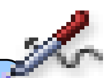

د ټولګي دباندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د اوښ د ارزښت په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوویشتم لوست

لاسي صنایع

موخې:

- د هېواد له لاسي صنايعو سره د زده کوونکو آشنا کول.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه يو له بلـــه څخـــه بيل کړاي شي.

له لاندې لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

له بده مرغه	بدبختانه
لټول	لټون ، پیدا کول

- لاسي صنايع يعنې څه؟
- لاسي صنايع په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟
- سوله د لاسي صنايعو په پرمختگ کې څه اغېزه لري؟

د سپکو صنايعو په ډله کې د نساجي، سپېسيو اوبدلو صنعت، د گنډنې صنعت، د وړی اوبدلو صنعت، د څرمن گنډلو صنعت او نور شامل دي. د دې صنايعو زياته برخه نيغ په نيغه د خلکو د ژوندانه د اړتياوو د لرې کولو لپاره کارول کيږي).

سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه چې د سپکو صنايعو زيـــاتره اومه مواد لکه: پنبه، زغر، کتان، کنف او داسې نور له نباتاتو (بوټو) څخه او څـــرمن، وړی، ورېښم او داسې نور له حيواناتو څخه لاسته راځي.

زموږ په هېواد افغانستان کې د اوبدلو بېلا بېل ډولونه لکـــه: (نخـــي، پـــشمي، وريـــښمين منسوجات) (غالۍ، ټغر، شطرنجي، لنگۍ، پوزي، ليمځي) اوبدل او داسې نور موجود دي. له بده مرغه په دې وروستيو کلونو کې په هېواد کې د امن د نشتوالي له کبله نه يوازې داچـــې لاسي صنايعو پر مختگ ونه کړ، بلکې مخ په کمېدو شول. له دې کبله پـــه هېـــواد کـــې د هميشنۍ سولې ټينگښت، يووالي او د تجربو او نظريو شريکول د صنايعو د پرمختـــگ لاره پرانيزي، تر څو له يوې خوا لاسي صنايع وده وکړي او له بلې خوا د هغوی لپاره د خرڅلاو بازار چې ډېر مهم دی، ولټول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي د لاندې موضوعګانو په هکله دې خبرې سره وکړي او وروسته دې د هغوی استازې د خپلې ډلې نظر وړاندې کړي.

- لاسي صنایع او د هغوی ارزښت.
- د لاسي صنایعو په پر مختګ باندې د سولې اغېز او ګټې.

ښېلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

- د سپکو صنایعو زیاتره برخه د خلکو د اړتیا وو د لرې کولو لپاره لګول کیږي. ( )
- سپکي صنایع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړیکې لري . ( )
- زموږ په هېواد کې د سپینسینو، وریو، وریښمنو او غالیو اوبدل رواج لري. ( )
- د سپکو صنایعو زیاتره اومه مواد د ځارویو او نباتاتو (بوټو) څخه لاسته راځي. ( )
- د لاسي صنایعو ډېرول او ښه کول کورنی اقتصاد پیاوړي او ښه کوي. ( )

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې د اوسیدو په ځای کې کوم ډول لاسي صنایع رواج دي. هغه د خپلو مشرانو په مرسته ولیکئ او سباته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

غالۍ اوبدل

موخې:

- زده کوونکي دې د غالیو او غالۍ اوبدلو له صنعت سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د لاسي صنایعو له پراختیا سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

نړیوال	جهاني ، بین المللي
ډیزاین	طرح کول ، نقشه کول
ونډه	برخه ، سهم
سوداګریز	تجارتي

- د غالۍ اوبدلو صنعت له کومې زمانې څخه زموږ په هېواد کې رواج موندلی دی؟
- د لاسي صنایعو پر مختګ په کورني اقتصاد کې څه اهمیت لري؟
- د غالۍ اوبدلو د صنعت پراختیا زموږ د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

د غالۍ اوبدلو صنعت زموږ په هېواد کې اوږده سابقه لري آن تر دې چې له میلاد څخه د مخه دغه صنعت زموږ په هېواد کې رواج درلوده.

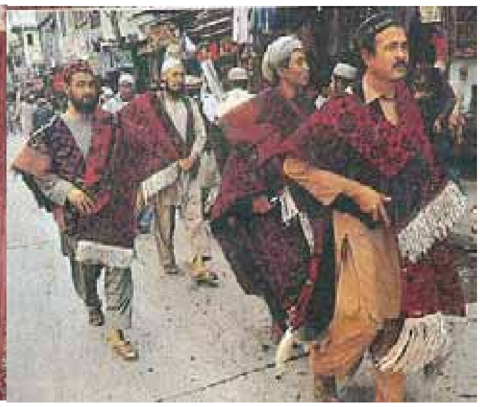

دغه صنعت زموږ د هېواد له ډېرو مهمو صنعتونو څخه شمېرل کېږي. غالۍ معمولاً د هغې سیمې په نامه سره چې په کې اوبدل کېږي، یادیږي. لکه: آقچه یي، دولت آبادي، کندوزي، مروي یا موري، قزل ایلاقي، بلوڅي او داسې نور.

افغاني غالۍ پردې سر بېره چې په هېواد کې د ننه خرڅیږي، په بهرنیو هېوادونو لکه، اروپایي او امریکایي هېوادونو کې هم زیات شمېر اخیستونکي لري.

افغاني غالۍ د جنسیت، پایښت، رنګ او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري. هر څومره چې وکارول شي په هماغه اندازه یې بیه لوړیږي. د غالۍ اوبدلو پر صنعت سربېره، د ټغر اوبدلو صنعت هم زموږ په هېواد کې وده کړې ده او د هېواد په زیاترو سیمو کې رواج لري. قاقمه د ټغرونو ډېر مهم او مشهور ډول دی چې په سر پل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې مورږ هره ورځ له لوست څخه وروسته په خپل بیکاره وخت کې په کـــور یـــا د غالۍ اوبدلو په کوم کارځای کې کار وکړو، خامخا به نه یوازې د غالۍ اوبدلو کـــسب زده کړو، بلکې له وزګارتیا څخه به وژغورل شو. هم به د خپل ښوونځي لګښت برابر کړو او هم به د خپلې کورنۍ او هېواد په اقتصاد کې پوره ونډه واخلو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. له مشورې وروسته دې د هرې ډلې استازې د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړي او نور دې له هغه سره مرسته وکړي.

د غالیو سوداګریز ارزښت.

بیلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو کلمو سره په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.

١ – د غالۍ اوبدلو صنعت آن مخکې له.............. زمورږ په هېواد کې رواج درلود.

٢ – غالۍ په کومو ځایونو کې چې جوړېږي د همغې.......... په نوم یادېږي.

٣ – افغاني غالۍ سربېره پر دې چې................ خرڅېږي، له هېـــواد څخـــه بهـــر.........

او.............. ته صادرېږي او هلته خرڅېږي.

٤ – افغاني غالۍ د..........، .... او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري.

٥ – رنګ، مزی (تار)، اوبدل او ډیزاین د غالۍ په جنسیت کې څه اهمیت لري؟

٦ – په افغانستان کې څو ډوله غالۍ شته دی، د هغوی نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د غالۍ اوبدلو صنعت د کورنیو په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟ په دې هکله د خپلو لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ او سباته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم لوست

موخه:

- زده کوونکي دې له چمیارۍ سره آشنا شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

لومونې	لگام، قیزه
کوښې	هغه شیان چې په پښو کوي يـې، پاپوش
کارخای	دستگاه، کارخانه، د کارکولو ځای
خیر	غور، دقت

- چمیاري یعني څه؟
- د چمیارۍ وده د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

چمیاري او بوټ گنډل د سپکو صنایعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې له پخوا وختونو څخه زموږ په هېواد کې رواج لري. چمیارانو به له څرمنې څخه د آس لپاره زيـــن، تانگ، د رکاب پټــه، لومـــونې او مهار(قیزه) او د خپلو ځـــانونو او نورو خلکو لپاره کوښې جوړولې.

نن ورځ زموږ په هېواد کې له څرمنې څخه د بوټونو مختلف ډولونه، د څرمنې جمپرونـــه، دستکولونه او نور جوړوي. د دغه صنعت تولیدات زیاتره په لویو او کوچنیو کارځایونو کې تر سره کېږي او تر یوې اندازې پورې د خلکو اړتیاوې پوره کوي.

د څرمن کارولو او بوټ گنډلو صنعت نه یوازې د کورنیو په اقتصاد کې ډېر ارزښت لري، بلکې د ټولنې په اقتصاد باندې هم زیاته اغېزه لري.

که چېرې موږ د وزگارتیا په وخت کې د بوټ جوړولو په کوچنې او یا لوی کار ځای کې کار وکړو، د یوې مودې له تېریدو څخه وروسته به نه یوازې د بوټ گنډلو کسب زده کړو، بلکې د هغې په وسیله به وکړای شو چې له یوې خوا خپل کار مخته بوزو او له بلې خـــوا د خپلې کورنۍ او ټولنې د اقتصاد په پیاوړتیا کې پراخه ونډه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې
د ننه فعالیت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو وويشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره د خبرو اترو وروسته د لاندې مطلب په هکله وغږيږي او نور دې په ځير سره غوږ ورته ونيسي.

د چمیارۍ اقتصادی ارزښت

بيلګه ييزې پوښتنې:

–د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو او غلطو جملو پــه وړانــدې د (غ) تــوری وليکئ.

١ – چمیارې دروند صنعت دی. (   )

٢– د بوټ ګنډلو او څرمنيزو جمپرونو ګنډل د کورني په اقتصاد کې دومره زيات ارزښت نــه لري. (   )

٣– د بوټ ګنډلو د صنعت وده ددې سبب کيږي چې د بوټونو له پلوه زموږ د ټولنې د وګـــړو اړتياوې تر سره شي. (   )

– فکر په کې وکړئ او بيا ځواب ورکړئ.

٤– د بوټ ګنډلو د کسب زده کړه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

٥– که چيرې د لوست ويلو تر څنګ د بوټ ګنډلو کسب هم زده کړو، زموږ شخصي ژوندانه ته څه ګټه رسوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغه کارځايونو او هغو کسانو نومونه وليکئ چې په يوازې توګه ستاسې په سيمه کې د چمیارۍ په چارو بوخت دي او سباته يې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلرویشتم لوست

خامک گنډل

موخې:
- زده کوونکي دې له لاسي صنایعو او خامک ګنډنې سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خامک ګنډنې جلا جلا ډولونه بیل کړای شي.
- زده کوونکي دې د ستن ګنډنې له صنعت سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

غاړه	ورمیږ، دلته د ټټر په مانا ده
ګراف	د خامک یو ډول دی.
پلاوي	استازی، نماینده ،هئیت.
پایله	نتیجه

- خامک ګنډنه یعني څه؟
- د خامک ګنډنې زده کړه د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

خامک ګنډنه د ستن ګنډنې د لاسي صنعت له جملې څخه ده چې په زیاتره کورنیو کې تر سره کېږي. په هېواد کې دننه او له هېواد څخه دباندې زیات اخیستونکي لري.

دغه صنعت بیل بیل ډولونه لري چې له خولۍ ګنډنې، غاړې (ټټر) ګنډنې، دستمال ګنډنې او داسي نورو څخه عبارت دي چې د اته پاڼي (هشت برګ)، پسته ګل او نورو پــه شـــکل ګنډل کېږي.

د ستن ګنډنې ځینې توکي لکه غاړه، ښځینه ټیکري او نارینه څادرونه، د پرتاګه پــایڅې د میز او بکس د سر دستمالونه او نور چې د ستنې په واسطه په لاس ګنډل کېږي، د ګل ګنډنې د ماشین په واسطه هم ګنډل کېږي. دغه توکي د هېواد دننه او بهر، دواړو کې خرڅېږي. پر خامک ګنډنې سر بیره چرمه ګنډنه او ګراف ګنډنه هم زموږ په هېواد کې رواج لــري. پــه چرمو ګنډلي کمیسونه چې زموږ د هېواد د ښځو او نارینه وو له خوا ګنډل کېږي، په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهر زیات اخیستونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره له مشورې څخه وروسته د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي. په پای کې دې ښوونکي صاحب د هغوی خبرې بشپړ کړي.

- په کورنيو کې د ستن ګنډنې ارزښت
- په ټولنه کې د ستن ګنډنې اقتصادي ارزښت

بېلګه ييزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ

١– د ستن ګنډنې او خامک ګنډنې صنعت زموږ د ټولنې په زياترو کورنيو کې رواج لري.( )

٢– زموږ د هېواد زياتره ځوانان او تنکي ځوانان په خامک ګنډنې جوړې شوې غاړې (ټيرونــه) آغوندي. ( )

٣– د خامک ګنډنې بيل بيل ډولونه سر بېره پردې چې په هېواد کې دننه ترينه خلک ګټه اخلي، بهرته هم صادرېږي. ( )

۴– د مېزونو او بکسونو د سر دستمالونه چې په خامک ګنډنه جوړ شوي وي، زموږ د هېواد په کلو او بانډو کې زيات رواج لري. ( )

۵– په چرمه جوړ شوي کميسونه زياتره په ښارونو کې اغوستل کېږي. ( )

– له فکر کولو نه وروسته ځواب ورکړئ.

٦–که چېرې زموږ د هېواد د خامک ګنډنې توکي د خرڅلاو بازار ونه لري، پايله به يې څه وي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ستاسې په سيمه کې څه ډول لاسي ګنډنې رواج لري؟ د خپل مور او پلار په مرسته د هغوی نمونه ترتيب کړې او په ټولګي کې يې ووياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ويشتم لوست

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې

موخې:
– زده کوونکي دې د اوبدلو له فابريکو سره آشنا شي.
– زده کوونکي دې د اوبدلو د صنعت جلا جلا ډولونه يو له بله څخه بېل کړای شي.

– زموږ په هېواد کې کوم ډول صنعت زيات پرمختګ کړی دی؟
– زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې کومې دي؟
– ټوکر اوبدل د صنعت په کوم ډول پورې اړه لري؟

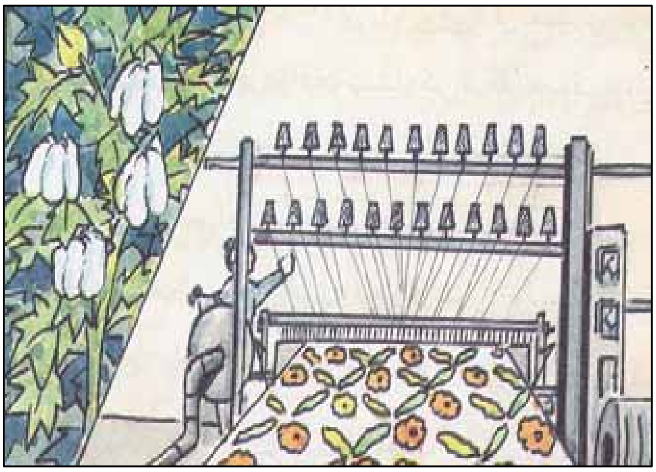

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

تېل	تحميلول
لامل	سبب، علت

په افغانستان کې د اوبدلو بېل بېل ډولونه لکه سپينسين، وړيـــن، ســـونډي او وريـــښمين ټوکران، غالۍ، ټغرونه، شطرنجۍ، پوزي او داسې نور رواج لري. له دې جملې څخه د غاليو او ټغرونو صنعت د هېواد په دننه او بهر کې زيات ارزښت لري.

د نساجۍ او ټوکرانو اوبدلو صنعت د سپکو صنايعو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه صنعت زموږ په هېواد کې له تېل شوې جګړې څخه د مخه زيات توليدات درلودل، خو په دې دوو وروستيو لسيزو کې په ټپه ودريد.

د سولې او هوساينې په منځته راتګ سره دولت په دې هڅه کې دی چې دغه صنعت بيا راژوندی او وده ورکړي.

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې د بګراميو نساجۍ فابريکـــه، د ګلبهـــار د نـــساجۍ فابريکه، د پلخمري او جبل السراج د نساجۍ فابريکې، د کندهار د وړيو اوبدلو فابريکـــه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلخمري د وړيو اوبدلو فابرېکه او د ځرخي پله د وړيو اوبدلو فابرېکې څخه عبارت دي، چې له دې جملې څخه کولی شو د ګلبهار او بګراميو د نساجي له فابريکو څخه يادونه وکړو.

د بګراميو نساجۍ فابرېکه:

د بګراميو د نساجۍ فابرېکه د بګراميو د ولسوالۍ په سيمه کې پرته ده. په **۱۳۴۶** لمريز کال کې يې د چين د هېواد په مرسته د (۷۲۰) مليونو افغانيو په پانګې په کار پيل وکړ چې څلور توليدي برخې، لکه نختابې، اوبدل، رنګول او تخنيک يې درلودې.

په دې فابريکه کې (۴۶۰۰) کسه کارګران او اداري کارکوونکي په کار بوخت وو او هر کال يې يوه اندازه د يادونې وړ توليدات درلودل. اوس د جګړو له امله له فعاليت څخه لويدلي ده او زياتره ماشينونه يې وران، ويجاړ او يا هم لوټ شوی دی.

د ګلبهار نساجي فابريکه:

ددې فابرېکې د جوړيدو کار په **۱۳۴۲** لمريز کال کې پيل شو. په **۱۳۴۹** لمريز کال کې يې د ۶,۶ مليونو افغانيو په پانګه په فعاليت پيل وکړ. د اتوماتيک اوبدلو ځانګې يې درلودې او د رنګولو په وسايلو او ټاپه کولو سره سنبال و. دغې فابرېکې د سپنسينو ټوکرانو پر اوبدلو سربېره د خلکو د اړتيا وړ کمپلې هم توليدولې.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي. هره يوه ډله دې د نساجي د توليداتو د پرمختګ او نه پر مختګ په هکله يوه له بلې سره خبرې وکړي او د هغو لاملونه دې ولټوي.

ښلګه ييزې پوښتنې:

۱. د بګراميو د نساجي فابرېکه چېرې پرته او په کوم کال کې جوړه شوی ده؟
۲. د بګراميو د فابرېکې توليدي ځانګې څو وې؟ د هرې يوې نوم واخلي.
۳. د ګلبهار فابرېکه په سپنسينو ټوکرانو سربېره نور کوم شيان توليدوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم لوست

زمونږ په هېواد کې د برېښنا د تولید فابرېکې

موخې:

- د برېښنا له انرژۍ سره د زده کوونکو اشنايي.
- زده کوونکي دې د برښنا له وسایلو څخه سمه ګټه واخیستلای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پلټنه	لټونه، لټول
سروې	پلټنــه ، د لومړنيــو معلومـــاتو راغونډول

- زمونږ په هېواد کې له برېښنا څخه څه وخت ګټه واخیستل شوه؟
- سیندونه د برېښنا په تولید کې څه رول لري؟
- آیا کولی شئ چې د هېواد د برېښنا د تولید د څو دستګاوو نومونه واخلئ؟

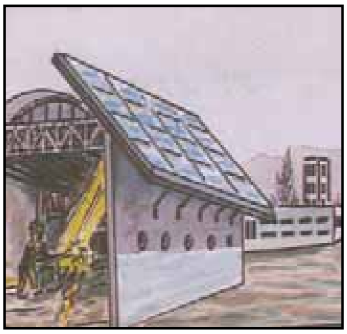

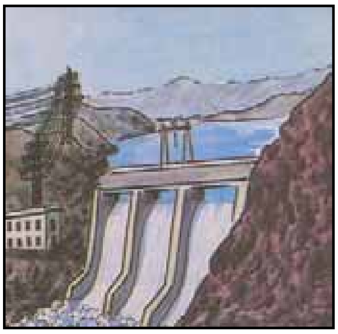

له حرارتي برېښنا څخه چې د جنراتورونو په واسطه تولیدېږي د لومړي ځل لپاره زمونږ په هېواد کـــې د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې کار واخیستل شو چې د کوچنۍ داینمو په واسطه تولیدیده او د څـــو څراغونو د روښانولو ظرفیت یې درلود. وروسته د حرارتي برېښنا د تولید کوچني ماشینونه په کابـــل، ننګرهار او پغمان کې په کار ولویدل.

اوبیزه برېښنا د اوبو ګرځوونکو بندونو په واسطه تولیدیږي. په افغانستان کې کلـــه چـــې صنعت پرمختګ وکړ له روانو اوبو څخه د برېښنا د تولید لپاره سروې او پلټنې پیل شوي.

افغانستان له جغرافیایي پلوه یو غرنی هېواد دی. د مستو او څپاندو سیندونو موجودیت یې د برېښنا په تولید کې د ارزانه او ګټورو منابعو له ډلې څخه وګڼل شول چې مونږ دلته د برېـــښنا د تولیـــد هـــره فابریکه په لنډه توګه مطالعه کوو.

SS(P)0507

۱– زموږ په هېواد کې د اوبیزي برېښنا لومړنۍ فابرېکه د جبل السراج فابرېکه ده چې په **۱۲۹۳** لمریز کال کې د انګلیسي کارپوهانو په مرسته د سالنګ د سیند دپاسه سروې او نقـــشه یـــې واخیستل شوه. دغې دستګاه لومړی د کابل ښار او بیا وروسته د جبل السراج او چاریکــــار ښارونه روښانول. اوس یوازې د هغې له برېښنا څخه د پروان ولایت ګټه اخلي.

۲– **د پلخمري د برېښنا د تولید دستګاه:** دغه دستګاه د کندوز د سیند دپاسه جوړه شوې ده. د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د پلخمري د سمنټو په فابرېکې، د بغلان د قنـــد جوړولـــو پـــه فابرېکې او د پلخمري د سیلو په فعالولو کې کار اخیستل کیده.

۳– **د وردګو د چک د برېښنا د تولید بند:** دغه دستګاه درې توربینونه لري او د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو کې کار اخیستل کیده.

۴– **د ماهیپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا د تولید دستګاوې:** د برېښنا د تولید دغه دستګاوې د کابل د سیند د پاسه جوړې شوې دي چې د ماهیپر، سروبي او نغلو بندونو د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو او د درونټې له برېښنا څخه د جــلال آباد د ښار په روښانولو کې کار اخیستل کېږي.

۵– **د کجکي د برېښنا د تولید بند:** زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید تر ټولو لوی بند دي چې د هېواد په سویل لویدیځ کې د هلمند د سیند دپاسه جوړ شوي دي. د برېښنا له انرژۍ څخه یې ګاونډي ولایتونه لکه: هلمند، کندهار، او نورې سیمې ګټه اخلي.

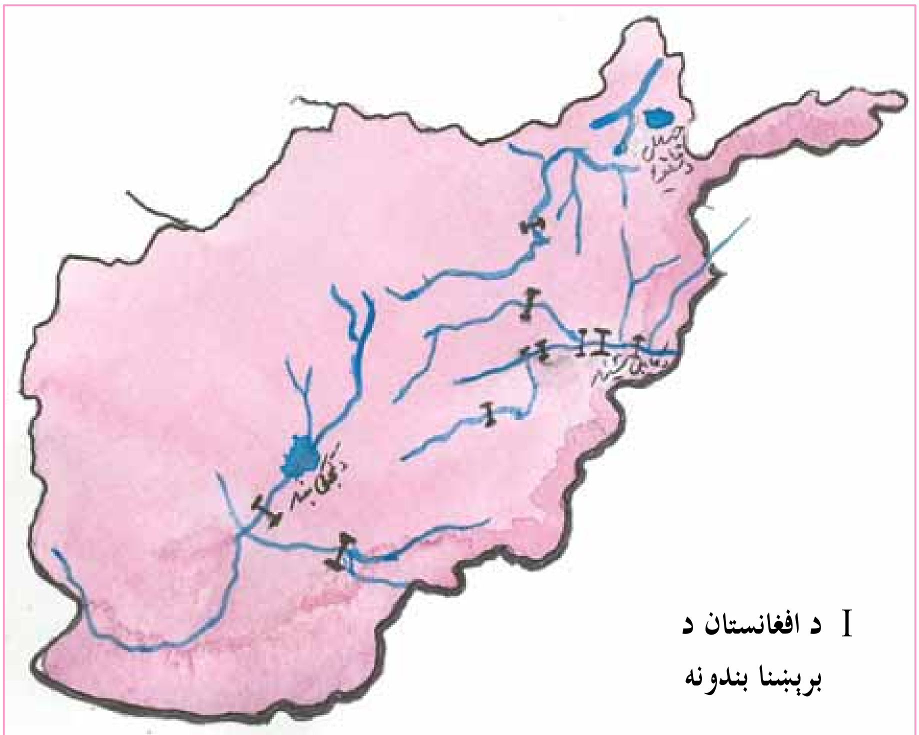

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو وویشل شي.
لومړۍ ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تاریخچې په هکله او دویمه ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تولید د پام وړ دستګاوو په هکله یو له بله سره خبرې اترې وکړي او بیا دې د دواړو ډلو استازي د خپلو ډلو نظر په ټولګي کې ولولي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخیستل کېده او که له اوبیزې برېښنا څخه؟
۲- د جبل السراج د برېښنا د بند نقشه په کوم کال کې د کوم سیند دپاسه واخیستل شوه؟
۳- د پلخمري د برېښنا له انرژۍ څخه کومو موسسو ګټه اخیسته؟
۴- د ماهیپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا بندونه د هېواد په کومو سیمو کې پراته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:
زده کوونکي دې د ۵۸ مخ نقشې څخه په ګټې اخیستنې سره د هېواد د برېښنا د سترو بندونو موقعیت په نښه او سبا دې په ټولګي کې نورو ته وښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ويشتم لوست

د سيمنټو جوړولو فابريکې

موخه:
– زده کوونکي دې د سيمنټو جوړولو له فابريکو سره اشنا شي.

۱– له سيمنټو څخه په څه شي کې کار اخلو؟
۲– زموږ په هېواد کې د سيمنټو جوړولو څو فابريکې موجودې دي؟

له سيمنټو څخه د کورونو، جوماتونو، ښوونځيو، پلونو او نورو ودانيو په جوړولو کې کار اخيستل کېږي. دغې صنعت زموږ په هېواد کې تريوې اندازې پورې وده کړې ده او سيمنټ يې ښه جنسيت لري.

د سيمنټ جوړولو ډېرهستره فابريکه، د غوري د سيمنټو فابريکه ده چې په ۱۳۲۲ لمريز کال کې د چک او سلواک په تخنيکي او اقتصادي مرسته بشپړه او د هېواد په ساختماني چاروکې يې زيات خدمتونه سرته رسولي دي.

د جبل السراج دسيمنټو جوړولو فابريکې په ۱۳۳۷ لمريز کال کې په فعاليت پيل وکړ د دې فابريکې کلنۍ توليد (۳۸۲۲۶) ټنو په شاوخوا کې و.

دغې ساختماني ارزښتناکې مادې ته د ورځ په ورځ زياتيدونکې اړتيا له امله د سيمنټ جوړولو فابريکو په هرات او کندهار کې هم په توليد پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. هره ډله دې په دې هکله چې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کېږي، خبرې وکړي او بیا دې د دوی د استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر خپلو ټولګیوالوته څرګند کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱– د غوري د سیمنټو فابریکه په کوم کال کې جوړه شوه؟

۲– د غوري د سیمنټو فابرېکې د کوم هېواد په مرسته په کار پیل وکړ؟

۳– د افغانستان سیمنټ څه ډول جنسیت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کیداي شي، په دې هکله یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

فلزي صنایع

موخې:

- زده کوونکي دې څه ناڅه له فلزي صنایعو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د فلزاتو په ارزښت وپوهیږي.
- زده کوونکی دې د فلزي تولیداتو مختلف ډولونه یو له بله څخه بیل کړای شي.

۱ – آیا کولای شئ وواياست چې څو ډوله فلزات پیدا کیږي؟

۲ – له کوم ډول فلزي وسایلو څخه کار اخلئ؟

۳ – زموږ په هېواد کې فلزي وسایل چیرې جوړیږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

سابقه	لرغونی
پښ	آهنګر
استخراج	را ایستل
استحصال	حاصلول، لاسته راوړل

فلزي صنعت زموږ په هېواد کې ډېر لرغوني دي. پښانو به پخپلو کوچنیو دستګاوو کې د پولادو او اوسپنې څخه جلا جلا فلزي سامانونه لکه: اره، تیشه، لور، څټک، یوم، تبر او داسي نور جوړول.

حلبي جوړوونکو به د اوسپنې د څادرو له تختوڅخه سطلونه، چاي جوشونه او د لرګیو او تیلو د بخاریو بیل بیل ډولونه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسګرانو به له مسو څخه د ډوډۍ خوړلو د کاسو جلا جلا ډولونه او د ډوډۍ پخولـــو مختلف ډيګونه جوړول په دې توګه د وخت په تيريدو سره دغه صنعت له کوچنيو دستګاوو څخه لويو دستګاوو ته پر مختګ وکړ. په دې ترتيب ويلی شو چې فلزي صنايع د فلزاتو د را ايستلو او په صنعت کې د هغوی له کارولو څخه عبارت دي:

رنګه فلزي صنايع: د رنګه فلزاتو له استحصال، بډای کولو او ويلي کولو څخه لکه: مـــس، قلعي، سرب، نکل، المونيم، منګنيز، سره زر، سپين زر او داسې نور له رنګه فلزاتو څخـــه د برېښنا د انرژۍ په لېږدولو او د ګاڼو په جوړولو کې کار اخيستل کېږي.

د فلزي توليداتو د لويو دستګاوو له ډلې څخه کولای شو چې د جنګلک د فابريکې يادونـــه وکړو.

د جنګلک کارخانې:

د جنګلک کارخانې د کابل په ښار کې موقعيت لري. په **۱۳۴۹** لمريز کال کې د روسيې (پخواني شوروي اتحاد) په مالي او تخنيکي مرسته بشپړې شوې دي. دوې توليـــدي برخـــې لري.

يوه يې د فلزي سامان آلاتو لکه: د ميز، چوکۍ، چپرکټ، لاسي کراچۍ، مـــيخ، فلـــزي دروازې او المارۍ، د موټرو پرزې، سيخ ګول او داسې نورو د توليد څانګه او بله څانګه يې د ترکانۍ څانګه ده.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وويشل شي. يوه ډله دې پـــه هېواد کې د شخصي فلزي صنايعو په اړوند او بله ډله دې د جنګلک د کارخانو پـــه هکلـــه سره وغږيږي او بيا دې وروسته د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټـــولګي کـــې څرګند کړي.

بېلګه ييزې پوښتنې:

۱ – پښتان پخپلو فلزي دستګاوو کې کوم ډول فلزي شيان جوړوي؟
۲ – رنګه فلزات له کومو شيانو څخه عبارت دي؟ نومونه يې واخلي.
۳ – حلبي جوړوونکي د اوسپني له تختو څخه کوم شيان جوړوي؟
۴ – د جنګلک کارخانې کوم شيان توليدوي؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د فلز په هکله د لويانو په مرسته يو مطلب وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ويشتم لوست

زمورږ په هېواد کې حجاري او ترکاڼي

موخې:

- د لرګيو له صنعت سره د زده کوونکو څه نا څه اشنايي
- د حجارۍ له صنعت سره د زده کوونکو آشنايي

۱ – له لرګيو څخه په کومو چارو کې کار اخيستل کېږي؟

۲ – حکاکان او کاڼي جوړوونکي د مرمرو له ډبرو څخه څه ډول شيان جوړوي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حجاري	ډبرين صنعت، يعني له تيږي څخه د شيانو جوړولو صنعت
حجر	تيږه ، ډبره
حکاکان	هغه کسان چې په ډبره کې ليکل کوي
موبل او فرنيچر	ميز، چوکۍ ، کوچ، المارۍ، فرش وظرف او نور

د لرګيو صنعت له پخوا څخه زمورږ په هېواد کې دود و. ترکاڼانو به له لرګيو څخه دروازې، کړکۍ، يوې، ميزونه، چوکۍ، الماري او داسې نور توکي جوړول.

په نورستان کې له لرګيو څخه جوړ شوي صندوقونه، چوکۍ او ميزونه ډېر په زړه پورې او ارزښتناک وو چې د سيلانيانو پام يې ځانته وراړولو. د لرګيو صنعت او له هغې څخه ګټې اخيستنې ورو ورو پر مختګ وکړ تر هغو چې د ترکاڼۍ کوچنۍ دستګاوې په لويو فابريکو واوښتې. د افغان ترکاڼۍ فابريکه په کابل کې جوړه شوه. دغه فابريکه په هېواد کې د لرګيو يوازېنۍ فابريکه ده چې د سيمې په کچه د ايران او پاکستان له دولتونو سره د لرګيو د صنعت په توليد کې سيالي کولی شي. دغه فابريکه د توليد، ترميم او روزنې برخې لري چې د رنګمالۍ، کيندنې، پلې او چوکاټ جوړونې برخې هم په هغې کې په فعاليت بوختې دي. توليدات يې د هېوادوالو د اړتيا وړ د موبل او فرنيچر مختلفو ډولونو، الماريو، دروازو او کړکيو څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

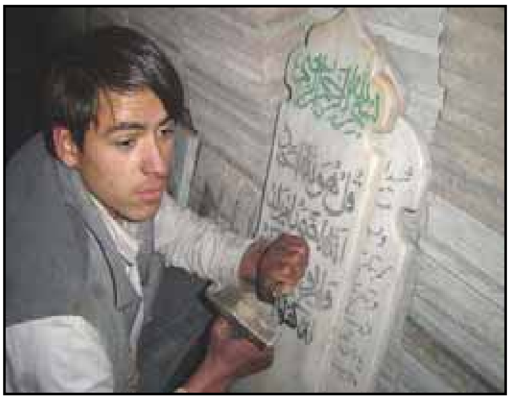

د حجارۍ صنعت هم د ترکانۍ د صـــنعت په څېر د پخوا راهیسې زموږ په هېـــوادکې رواج لري. د مرمرو او رخام له ډبرو څخـــه د هېـــواد تکړه ډبرې توږونکي د کوررونو او نورو تعمیرونو لپاره ښکلي ډبرې او همدارنګه د لوښو مختلـــف ډولونه، لکه: سګرټ دانۍ، ګلدانۍ، د ډبرو پیالې، میزونه او داسې نور شیان جوړوي.

اووه رنګه ډبره چې د (سنګ هفت قلم) په نامه یادیږي او د هرات په ولایـــت کـــې د خواجـــه عبدالله انصار د زیارت تر څنګ پرته ده ځانګړې هنري او تاریخي ارزښت لري.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب له لارښوونې سره سم په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرګیو د صنعت په اړوند او دویمه ډله دې په هېواد کې د حجارۍ دصنعت په اړوند یو له بل سره مباحثې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د خپلو اړوندو ډلو نظر ټولګیوالوته ووایي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – د هغو شیانو نومونه واخلئ چې ترکاڼان یې له لرګیو څخه جوړوي؟

۲ – زموږ د هېواد د کوم ولایت د لرګیو صنعت ډېر شهرت لري؟

۳ – ډبرې توږونکو له ډبرو څخه کوم ډول شیان جوړول، نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانوپه مرسته د هغو شیانو نومونه ولیکي چې د دوی په ځای کې له لرګیو څخه جوړیږي او په ټولګي کې دې ولولي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

په افغانستان کې سوداګري

موخې:
- په افغانستان کې له سوداګرۍ سره د زده کوونکو آشنايي
- زده کوونکي دې د سودا ګرۍ بېلابېلــې لارې چــارې زده کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړتيا	ضرورت
بهرني	خارجي
مروج	دوديز، رواج، رواجي
تړاو	ارتباط
مارکيټ	بازار

- سوداګري څه شی ده؟
- سوداګري په یوه هېواد کې څه اغېز لري؟
- کوم ډول حاصلات او لاسته راوړنې د هېواد سوداګري تشکيلوي؟

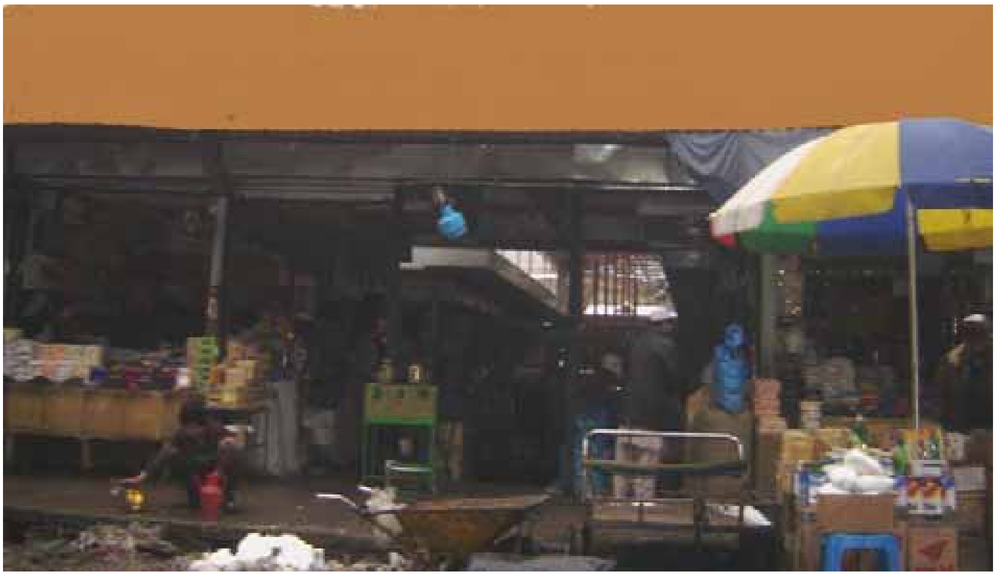

انسانان د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره اړ دي چې جوړ شوي شيان نوروته وړاندې کړي او په بدل کې يې د خپلې اړتيا وړ شيان له نورو څخه لاسته راوړي. د خلکو دغه اړتيــاوې او د هغوی اړتياوو چمتو کولو او غوښتلو ته سوداګري ويل کېږي. سوداګري په دوه ډولــه ده.
۱– کورنۍ سوداګري ۲– بهرنۍ سوداګري

د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد په پيداوار او د توليد د اندازې په زياتوالي پورې اړه لري. په هره اندازه چې د يو هېواد د پيداوارو د ليږلو اندازه زياته وي پــه همغــه اندازه بهرنۍ پيسې هغه هېواد ته ډېرې راوړل کېږي. د هغه هېواد اقتصاد پياوړی کېږي او د هغه هېواد د مروجو پيسو ارزښت لوړيږي.

سره له دې چې زموږ هېواد په وچه کې پروت یو هېواد دی او له آزادو اوبو او سمندرونو سره نیغ په نیغه کوم تړاو نه لري، خو بیاهم د نړۍ د سوداګرۍ له زیاتو مارکیټونو سره سوداګریز تړاو لري. د افغانستان سوداګري په ټولیز ډول د کرنې او د څارویو په پیداوارو باندې ولاړه ده. که څه هم زموږ په هېواد کې صنعتي چارو پر مختګ نه دی کړی، له دې سره سره لاسي صنعت لکه: غالۍ او ټغرونه یا داسې نور رواج لري. له همدې امله زموږ د هېواد د صادراتو لومړی قلم د کرنې او مالدارۍ پیداوار تشکیلوي.

افغانستان هر کال د کرنې یوه زیاته اندازه پیداوار لکه: وچې او تازه مېوې د پاکستان او هندوستان هېوادونو ته لیږي. همدارنګه یوه زیاته اندازه وچه میوه لکه: بادام، پسته او ممیز اروپایي او امریکایي هېوادونو ته هم لیږل کېږي.

زموږ د هېواد د څارویو پیداوار لکه: وړۍ، پوستکي، قره قل پوستکي، او کولمې اروپایي بازارونو او د نړۍ نورو هېوادونو ته وړل کېږي. د همدغه پیداوارو له لارې یوه زیاته اندازه بهرنۍ پیسې زموږ هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا باندې ډېر اغېز کوي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره او د پام وړ مطلبونه په لنډه توګه ووايي او د هغوی ګټې دې په ټولګي کې بیان کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد د پیداوارو په اندازې پورې اړه لري. (   )

۲– سره له دې چې افغانستان په وچې کې را ګیر هېواد دی، له دې سره سره هم د نړۍ د سوداګرۍ د مارکیټونوسره تړاو لري. (   )

۳– د افغانستان سوداګري په ټولیزه توګه په لاسي صنعت باندې ولاړه ده. (   )

۴– د افغانستان د سوداګرۍ د پام وړ او غوره قلمونه له غالیو او وچو مېوو څخه عبارت دي. (   )

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو او جنسونو لست ترتیب کړي چې زموږ د هېواد سوداګران یې له بهر څخه راوړي. هغه دې بیا په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يودېرشم لوست

کورنۍ سوداګري

موخې:
- زده کوونکي دې له کورنۍ سوداګري سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي قلمونه يو لــه بــل څخــه جلا، جلا وليکي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

توکي	مواد ، شيان
زمينه	طرح، موضوع، متن يا هغه څه چې نقشه يې په مخ واخيــستل شي
رول	تمثيل، اهميت، برخه
پلورل	خرڅول
پيرودل	اخيستل، رانيول

- کورنۍ سوداګري د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېز لري؟
- سوداګر په هېواد کې د ننه کوم شيان وړاندې کوي؟

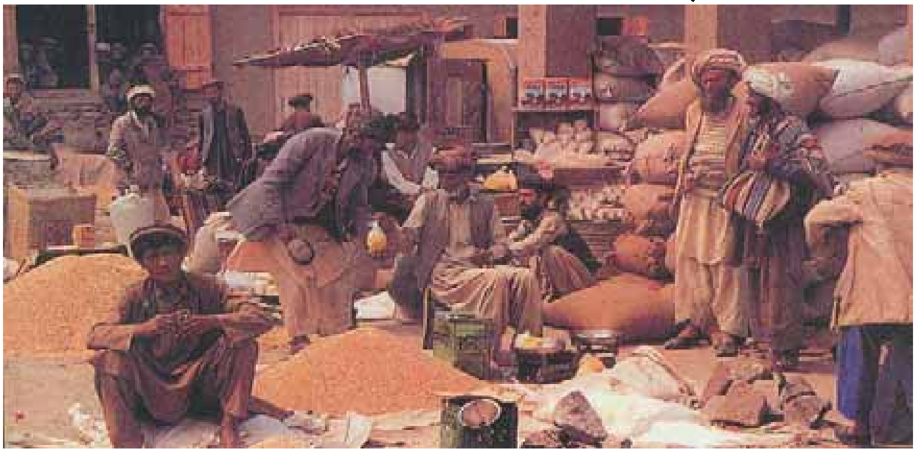

کورنۍ سوداګري د هېواد د اقتصادي فعاليتونو غوره او ډېره د پام وړ برخه جوړوي چې د کورنيو سوداګرو په مرسته تر سره کېږي. دغه سوداګري د کار د پيدا کيدو لپــاره د آزادې پانګې اچونې زمينه برابروي چې د پيداوارو په لوړولو او د هېواد د اقتصاد په پرمختــګ او غوړيدا کې ښه اغېز لري.

کورنۍ سوداګري نه يوازې ښارونه يو له بله سره نښلوي بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو، قبيلو او خلکو تر منځ ټولنيزو، فرهنګي، اقتصادي او سياسي اړيکو ته پراختيا ورکوي. کوچني سوداګر له کليو څخه کوچنيو ښارونو او کله هم د هېواد لويو ښارونو ته د سوداګرۍ توکي وړي او په بدل کې يې له لويو ښارونو څخه کوچنيو ښارونو، ولسواليو او لرې پرتو کليوته د خلکو د اړتيا وړشيان وړي. له دې لارې څخه ګټه تر لاسه کوي او هم د خپلو خلکو اړتياوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره کوي. دغه سوداګر ډېر اومه توکي، مېوې، د لاسي صنعت پیداوار او څاروي ښارونو ته وړاندې کوي او په بدل کې یې د اړتیا وړشیان خپلو اړوندو سیمو ته وړي.

زموږ په هېواد کې وروستۍ څو کلنې جګړې د سوداګرۍ په چارو باندې هم خپل بد اغېز په ځای پرېښود.

د لنډ مهالې او منځ مهالې اداري او اسلامي دولت په منځته راتلو سره پــه هېــواد کـــې سوداګري بیاله سره وغوړېده او د آزاد بازار لپاره یې زمینه برابره کړه.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هر یودې د کورنۍ سوداګرۍ په باره کې له بل سره وغږېږي او د ټولګي په وړاندې دې د خپلې ډلې نظر څرګند کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱– کورنۍ سوداګري د ښارونو او کلیو د خلکو تر منځ څه رول لوبولې شي؟ بیان یـــې کړئ.

۲– کورنۍ سوداګر کوم توکي د کلیو او ښارونو تر منځ وړي او راوړي؟

۳– ستاسې په سیمه کې کوم شیان پلورل او پیرودل کېږي؟ د هر یو نوم واخلي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په کورنۍ سوداګرۍ باندې د وروستیو څو کلنو جګړو د اغېز په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم لوست

بهرنۍ سوداګري

له نوو لغتونو سره آشنا شئ.

مفهوم	پوهول شوي، هغه څه چې سړي پرې پوه شي
بهرنۍ	خارجي
توکي	مواد، شیان
ذهن	زیرکي، ځوره، څره
وده	نمو، انکشاف

موخې:
- زده کوونکي دې د بهرنۍ سوداګرۍ په مفهوم باندې وپوهېږي.
- زده کوونکي دې د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ له تاریخچې سره آشنا شي .

– د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ د تاریخچې په هکله څومره پوهېږئ؟

سوله د بهرنۍ سوداګرۍ او د هېوادونو تر منځ د ښو اړیکو په برخه کې څه اهمیت لري؟

– وروستیو څو کلنو جګړو زموږ په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

افغانستان په پخوا وختونو کې د آسیا او اروپا د لویو وچو تر منځ د سوداګرۍ د لارې په اوږدو کې پروت و چې چین څخه به وریښمین او د سوداګرۍ نور توکي او له هند څخه به درمل او مصالحه باب د افغانستان له لارې د پخواني یونان او روم خاورې ته او له همدغو ځایونو څخه به د سوداګرۍ توکي له همدغې لارې آسیایي هېوادونو ته وړل کېدل. له دې امله د سوداګرۍ دغه لیکه د وریښمو د لارې په نامه مشهوره شوه، چې تر اوسه پورې زموږ د هېواد د خلکو په سینو او تاریخونو کې همداسې ځلانده پاتې ده.

څرنګه چې په افغانستان کې صنعتي پیداوارو پوره وده نه ده کړې نو له دې کبله زموږ خلک اړ کېږي چې د خپلې اړتیا وړ شیان له بهر څخه راوړي. له دې امله افغانستان د نړۍ له یو شمېر هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې دي.که څه هم له کورنیو جګړو د مخه په هېواد کې یو شمېر فابریکې وې، خوله بده مرغه د وروستیو څو کلنو جګړو او پرله پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچکالیو په ترڅ کې زموږ د هېواد کرنیز، صنعتي او د مالدارۍ پیداوار چې زموږ د بهرنـــۍ سوداګرۍ لوړه برخه یې جوړوله، زیانمن شوي دي او یا هم په بشپړه توګه له منځه تللي دي. له نیکه مرغه د انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتګ سره سوله زموږ هېواد تــه راغله او بهرنۍ سوداګرۍ وغوړېده. یو شمېر تولیدي کارخانې له سره جوړې او په تولید یې پیل وکړ. حکومت پرېکړه وکړه چې د هېواد د اقتصاد د پر مختګ او غوړېدنې لپاره کورني او بهرني پانګه وال د پانګې اچونې لپاره وهڅوي او سوداګرۍ ته له ســره وده او ســمون ورکړي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي.

- دسوداګرۍ د تاریخچې
- له جګړو څخه د مخه سوداګرۍ
- له جګړو څخه وروسته سوداګرۍ

په هکله دې یو له بل سره خبرې وکړي او په ټولګي کې دې هغه وړاندې کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

١ – افغانستان په پخوا وختونو کې له کومو هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې درلودې؟

٢ – د افغانستان د سوداګرۍ مشهوره لاره په کوم نوم نومول شوې وه؟

٣ – څو کلنو وروستیو جګړو د افغانستان په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

٤ – د افغانستان اسلامي جمهوریت د هېواد د اقتصاد د ودې لپاره څه ډول پرېکړه وکړه؟

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د ځینې هغو توکو لست جوړ کړي چې د سوداګرو په مرسته له بهر څخه هېواد ته راوړل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست

د افغانستان واردات او صادرات

موخې:

- زده کوونکي دې صادرات وپېژني.
- زده کوونکي دې د وارداتو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي توکي يو له بله څخه جــلا کړای شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د اقتصاد له پياوړتيا سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

جلا	بيل
زنکۍ	زيره
عايدات	در آمد
منبع	سر چينه

- آيا پوهيږئ چې صادرات څه ته ويل کېږي؟
- آيا پوهيږی چې واردات څه مفهوم لري؟
- آيا د هېواد د وارداتي توکو نومونه اخيستی شئ؟

که چېرې په يو هېواد کې کرنيز، مالداري، صنعتي او کاني (معدني) پيداوار په زياتــه اندازه توليد او تر لاسه شي د دغو توکو زياته برخه بهرته د خرڅلاو لپاره لېږل کېږي. د دغو توکو بهر لېږلو ته صادرات ويل کېږي.

زموږ د هېواد د صادراتو د پام وړ قلمونه دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، طبي بــوټي لکه (زنکۍ)، هينجه، خوږه ولي، وړۍ، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ او داسې نور.

هرکله چې د يو هېواد د مالدارۍ، کرنې او صنعت پيداوار د هغه هېواد د خلکو اړتياوې پوره نه کړاې شي، په داسې وخت کې هغه هېواد اړکېږي چې د اړتيا وړشيان له بهر څخــه وارد کړي. له بهر څخه د اړتيا وړ د دغو شيانو راوړو ته واردات ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمورږ د هېواد د وارداتو د پام وړ توکي دا دي: غنم، اوړه، کوښې، د برېښنا ســـامان، راډيو، تلويزيون، ټيپ، يخچال او د لېږد وسايل، لکه: الوتکې، موټر، موټرسايکل، بايسيکل او داسې نور. له بده مرغه د وروستيو څو کلنو جګړو او پر له پسې وچکاليو له امله د هېواد د صادراتو اندازه کمه او د هغې پرځای د وارداتو اندازه زياته شوې چې د هېواد اقتـــصاد يـــې کمزوری کړی دی.

زمورږ په هېواد کې د سوله غوښتونکو هېوادونو په مرسته د لنډ مهالي ادارې او انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتلو سره سوله او امنيت ټينګ شوی دی. غوره ده چې د هېواد د اقتصادي پرمختيا لپاره نورې ښې لارې چارې ولټول شي.

د افغانستان بندرونه:

افغانستان هغه هېواد دی چې سمندرته لار نه لري. د مالونو وړل راوړل يـــې د هغـــو بندرونو له لارې تر سره کېږي چې د هېواد په پولو (سرحدونو) کې پراته دي. هغه محصول چې د سوداګرۍ د مالونو د وړلو راوړلو له لارې لاس ته راځي د دولت له خوا ټولېږي او د دولت لپاره يوه عايداتي سرچينه ګڼل کېږي. د افغانستان مشهور بندرونه په لاندې ډول دي:

۱– د حيرتان بندر، د بلخ په ولايت کې

۲– د تورخم بندر، د ننګرهار په ولايت کې

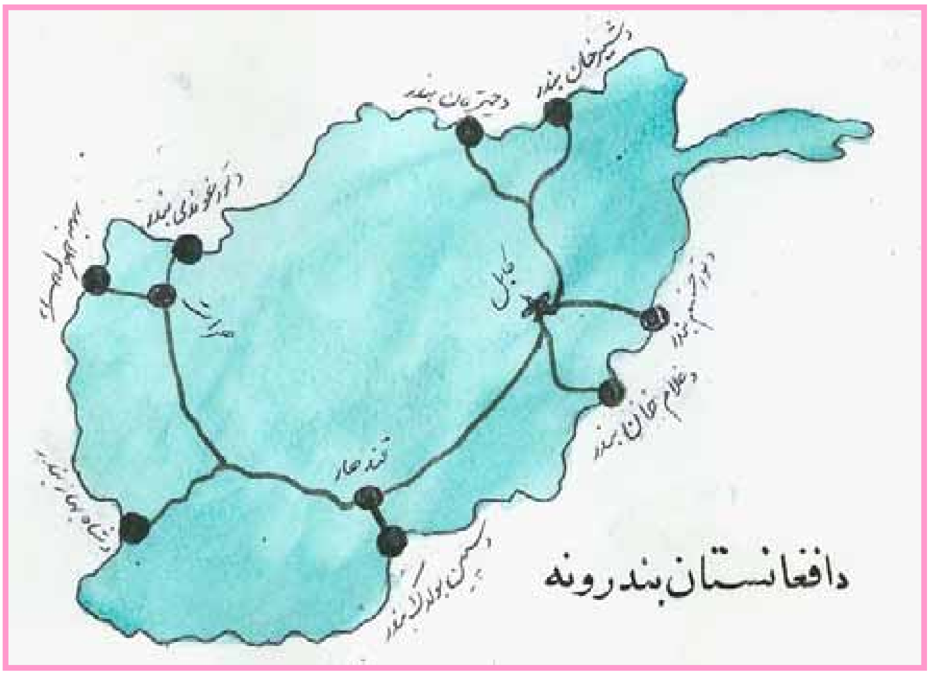

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د سپین بولدک بندر، د کندهار په ولایت کې
۴- د اسلام قلعه او تورغنډۍ بندرونه، د هرات په ولایت کې
۵- شیر خان بندر، د کندوز په ولایت کې

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

- صادرات:
- واردات:

بیلګه ییزې پوښتنې:

د سمې پوښتنې په وړاندې د (ص) توری او د ناسمې پوښتنې په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱- د افغانستان د صادراتو د پام وړ قلمونه صنعتي توکي تشکیلوي. (   )
۲- هغه شمېر شیان چې خرڅلاو لپاره بهرته لېږل کېږي، صادرات ورته وایي. (   )
۳- هغه شیان چې له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي، صادرات بلل کېږي. (   )
۴- زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ قلمونه د بریښنا سامان آلات، خوراکي توکي او د لېږد رالېږد وسایل تشکیلوي. (   )
۵- د حیرتان بندر د بدخشان په ولایت کې پروت دی. (   )

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د صادراتي او وارداتي توکو په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴– د استوګنې چاپېريال او طبيعي سرچينې

څلور دېرشم لوست — د افغانستان اقليم

موخې:
- د افغانستان له اقليم سره دې زده کوونکي آشنا شي.
- زده کوونکي دې د نقشې پر مخ د اقليم له پلوه د هېواد بېلابېلې سيمې يوه له بلې څخه بېلې کړای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

پايښت	دوام
توپير	فرق
ارتفاع	لوړ والي
سمندر	بحر

- اقليم د خلکو پر ژوند باندې څه اغېز لري؟
- غرونه او لوړې ژورې د يو هېواد پر اقليم باندې څه اغېز لري؟
- ستاسې د استوګنې د ځای اوبه او هوا څنګه دي؟

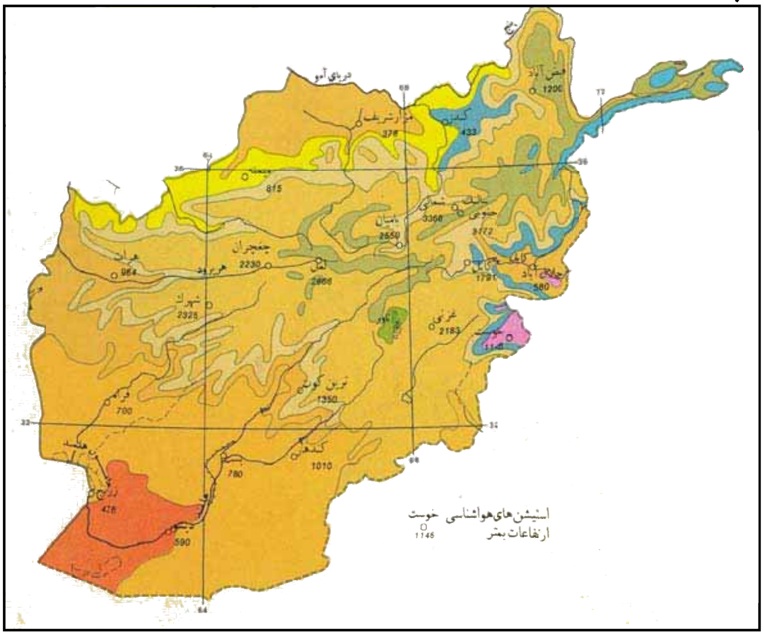

د انسان ټولې هڅې چې د ژوند د پايښت لپاره تر سره کېږي نېغ په نېغه د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې وي.

هغه خواړه چې خوري يې، هغه اوبه چې څښي يې، هغه کالي چې د اقليم له بدلون سره سم يې د ځان د ساتلو لپاره اغوندي، هغه کور چې ژوند په کې کوي، هغه ورځني کارونه چې د خپل ژوندانه د پايښت لپاره يې سرته رسوي، ټول د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې دي چې ژوند په کې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد په معتدله شمالي سيمه کې پروت دی. اقليم يې په بيلابيلو برخو کې له سمندرونو څخه د لرې والي، د سمندر له کچې څخه د لوړوالي، د غرونو د لوړوالي او ټيټوالي او هغو بادونو له کبله چې د هغې پر خوا لګيږي، يو له بله څخه توپير لري. ځيني ښارونه يې لکه: کندهار، جلال آباد او خوست چې په ټيټو اولږو لوړو سيمو کې پراته دي، په اوړي کې يې اقليم تود او په ژمي يې هوا وچه او بې واورې وي. په داسي حال کې چې د باميان، غزني، کابل، غور او نور ښارونه چې په لوړو کې پراته دي په اوړي کې يې هوا نه سړه او نه توده بلکې معتدله وي او په ژمي کې ساړه او له واورو ډک وي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې پر ژوند باندې د اقليم د اغېزو په هکله يو له بله سره خبرې وکړي او بيادې نورو ټولګيوالوته ووايي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

۱ – زموږ هېواد افغانستان په کومه اقليمي سيمه کې پروت دی؟

۲ – د ځينو سيمو ژمي لکه: کندهار، جلال آباد، او خوست څه ډول هوا لري؟ بيان يې کړئ.

۳ – افغانستان کوم ډول اقليم لري؟څرنګوالی يې ووایاست.

له ټولګي څخه بهر کار اوفعاليت:

زده کوونکي دې په دې هکله چې په دې ورروستيو کلونو کې ولې وچکالي زموږ په هېواد کې رامنځته شوه، يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دېرشم لوست

د افغانستان کانونه

موخه:

– د افغانستان تر ځمکې لاندې سر چېنو سره دې زده کوونکي اشنا شي.

– آیا افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنوله پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی او که څنګه؟

– ویلی شئ چې په افغانستان کې د پام وړ کانونه کوم دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

فني	هنري او مسلکي، حرفه يي
زېرمه	ذخيره
کان	معدن
په نښه کول	اثباتول، په ګوته کول، موخه نيول

افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی خو له ډېرو څخه یې تـــر اوســـه پورې په سم او فني ډول ګټه نه ده اخیستل شوې.

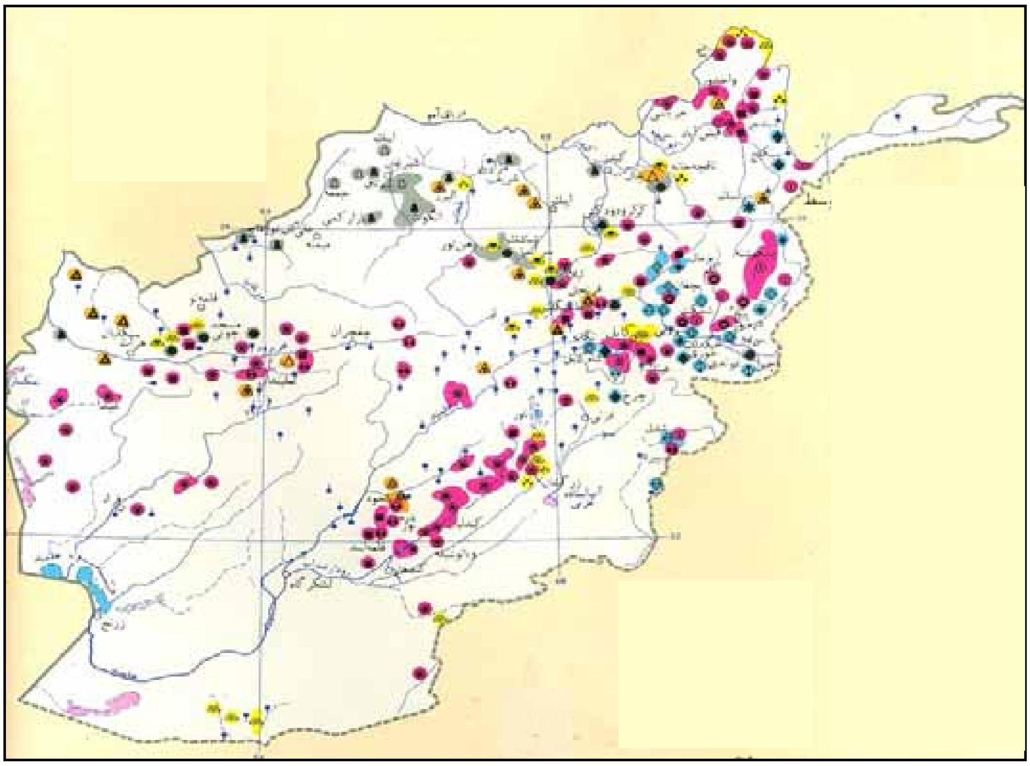

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د يادولو وړ کانو شخه ځينې دا دي: د سرو زرو، سپينو زرو، لاجوردو، زمردو، اوسپنې، جستو، مسو، د ډبرې سکرو، پټرولو، طبيعي ګازونو، ګوګړو، ګچو او داسې نور چې يوازې د ډبرې له سکرو، ښکلو کانو او مالګې شخه يې ګټه اخيستل کېږي.

د طبيعي ګاز يا ګيس زېرمې د جوزجان، هرات، فارياب او تخار په ولايتونو کې په نښه شوي دي.

د ډبرو سکاره چې په تودوخه کې ورڅخه کار اخيستل کېږي په کرکر، درهٔ صوف او اشپشته کې دي.

مالګه په تالقان او نمکسار کې لاس ته راځي. همدارنګه ښکلې ډبرې لکه: مر مر، رخام په جاغوري، غزني، کندهار، غوربند، کابل او داسې نورو سيمو کې په ډېره اندازه پيدا کېږي. پټرول په هرات، جوزجان، فارياب او کندوز کې په نښه شوي دي.

د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په باره کې دې سره خبرې وکړي. د خپلې ډلې نظر دې د خپل استازي په مرسته ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- د ډبرو سکرو اهميت او ارزښت
- د مالګې اهميت او ارزښت

ښلګه ييزې پوښتنې:

١ – نقشې ته وګورئ او وواياست چې د ډبرو سکاره د هېواد په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

٢ – نقشې ته وګورئ او وواياست چې پټرول د هېواد په کومو سيمو کې موندل کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

٣ – ښايسته ډبرې په..................، .... کې پيدا کېږي.

۴ – د ډبرو سکاره د هېواد په .... ،..............او................کې دي.

له ټولګي نه بهر کار او فعاليت:

زده کوونکي دې د لويانو په مرسته په دې هکله چې ولې د هېواد ځينې کانونه تر اوسه پورې ناسپړلي پاتې دي، يو مطلب وليکئ او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږدېرشم لوست

د افغانستان ځنګلونه

موخې :
– د هېواد له ځنګلونو سره د زده کوونکو اشنايي.
– زده کوونکي دې د ځنګلونو له ساتلو سره مينه پيدا کړي.

– آيا کله مو له خپل ځان سره پر دې باندې فکر کړی دی چې ځنګلونه زموږ په ژوند کې څه اغېز او څه ارزښت لري؟

له نوو لغتونو سره بلد شئ

استوګنه	اوسيدنه ، ژوند کول
لوټ	چور ، چپاول
څېړۍ	بلوط
لمنځه	ارچه
زمينه	طرحه ، موضوع، متن ، هغه شی چې د هغې پر مخ نقشه رسم شي

ځنګلونه د هر هېواد له ډېرو ګټورو او ارزښت لرونکو طبيعي سرچېنو څخه شمېرل کېږي. ځنګل د ځارويو او الوتونکو د بېلابېلو ډولونو لپاره د پټېدلو او استوګنې ډېر ښه او مناسب ځای وي. د ځنګل هوا سمه، معتدله، پاکه او په زړه پورې وي. ځنګل د يوې سيمې د اوبو او هوا په بدلون کې غوره اغېز لري.د يوې سيمې هوا پاکه او په زړه پورې کوي.

ځنګلونه زيات اقتصادي ارزښت هم لري چې سربېره پر مېوو يې د ځنګلونو له لرګيو څخه د ودانيو په جوړولو اوهمدارنګه په سوځولو کې هم کار اخيستل کېږي.

د افغانستان د پستې ځنګلونه د بادغيس، سرپل او سمنګان په ولايتونـــو او د څېـــړۍ او لمنځې ځنګلونه دکونړ، نورستان، پکتيا، خوست، ننګرهار، لغمان او کاپيسا په ولايتونو کې شته.په هېواد کې د وروستيو جګړو او د لرګيو د قاچاقيانو له خوا په غير قانوني توګه د هغو د غوڅولو له امله اوس ددې ځنګلونو د ونو شمېر مخ په کمېدو دی او ورځ په ورځ زموږ دغه ملي شتمنۍ لوټ کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د ځنګلونو او طبيعي سرچېنو د ساتلو اهميت او ارزښت هر چاته ښکاره دی. له هغو څخــه په سمې ګټې اخيستنې سره کولی شو چې د اقتصادي پر مختياوو زمينه په ځانګړې توګه د لرګيـــو او کاغذ جوړولو په صنعت کې برابره کړو. د ځنګلونو ساتنه زموږ د ټولو دنده ده.

زده کوونکي دې د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي.
هره ډله دې د لوست غوره مطلبونه په لنډه توګه په ټولګي کې بيان کړي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١. ځنګلونه د يوې سيمې پر اوبو او هوا باندې څه اغېز لري؟
٢. کوم لاملونه زموږ د هېواد د ځنګلونو د له منځه تللو سبب ګرځي؟
٣. د ځنګلونو ساتنه دچا دنده ده؟
٤. ځنګلونه څه ډول اقتصادي سرچېنې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې د خپلو لويانو په مرسته د ځنګلونو د ګټو او ارزښت په هکله يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵– سوله او بشري حقونه

اووه دېرشم لوست **سوله او ژوندون**

موخې:

- زده کوونکي دې د سولې له مفهوم سره څه ناڅه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د سولې او جګړې تر منځ توپیر وکړای شي.
- زده کوونکي دې له سولې او هوساینې سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شي

ګواښ	تهدید
بشپړ	پوره ، مکمل، ټول
تلفات	له منځه تلل، مړه کېدل
غمیزه	لوی مصیبت ، ناوړه او لویه بده پیښه

۱– سوله څه ته وایي؟

۲– سوله څه ګټه لري؟

سوله له هغې فضا څخه عبارت ده چې په هغې کې انسان له هیڅ لوري څخه تر ګواښ لاندې نه وي او یا د کوم خطر احساس ونه کړي. په سوله ییزه فضا کې انسان کولای شي ډېر ښه فکر وکړي، زیات او ښه کار وکړي، زیاته زده کړه وکړي او په پای کې ډېر ښه ژوند ولري.

یوازې انسانان نه بلکې ځاروي هم سولې ته اړتیا لري.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې چې څو کاله ویجاړوونکي جګړه روانه وه، نه یوازې زیات مالي زیانونه یې ورسول، بلکې زیات ځاني تلفات او زیانونه یې هم درلودل. له نیکه مرغه د جرمني د بن د ښار موافقه لیک دغه اوږده غمیزه پای ته ورسوله او بیا یې د نوي سوله ییز ژوند پیلېدل زموږ د ګران هېواد د رنځېدلو خلکو په برخه کړل چې وکړای شي له خپلو انساني حقونو څخه برخمن شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره تر خبرو اترو وروسته د لاندې مطلبونو په هکله وغږېږي او نور دې په غور سره غوږ کېږدي.

- د سولې ښېګڼې
- دجګړې زیانونه

ښېلګه ییزې پوښتنې:

- څه وخت کولای شو خپلې زده کړې په ښه توګه پر مخ بوځو؟
- سوله زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د سولې له ټینګېدو څخه وروسته ستاسې په سیمه کې کوم شیان جوړ او څه ډول کارونه تر سره شوي دي؟ یو مطلب پرې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم لوست

سوله څه ډول ټينګولای شو

موخه:

- زده کوونکي بايد وپوهيږي چې د سولې د منځته راتلو شرايط څه ډول تيار او برابريږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړين	ضروري
عدالت	نياو، انصاف
وسيله	سبب، واسطه
خوندي	ساتلى، محفوظ
تجاوز	تيرى

۱- کوم دولتونه زيات پايښت کولای شي؟

۲- د هميشنۍ سولې د ټينګښت وسيلې اوشرطونه کوم دي؟

سوله او هوسايي د هر انسان د ژوندانه لپاره يو اړين او ضروري کار دى، ځکه چې له همېشنۍ او دوامدارې سولې پرته ټولنه پر مختګ او ترقي نه شي کولى.

لاندې ټکي د سولې له پايښت سره زياته مرسته کولای شي:

- په ټولنه کې د عدالت شتون او موجوديت د همېشنۍ سولې د ټينګښت لپاره ښه وسيله شمېرل کېږي.
- دا تجربه شوې ده کومو دولتونو چې عدالت ټينګ او تامين کړى دى، زيات پايښت يې کړى دى. هغو دولتونو چې ظلم او زور ته مخه کړې ده، ژر له منځه تللي دي.
- د يو داسې نظام شتون چې وکړای شي له کوم توپير او امتياز څخه پرته د هېواد د ټولو اوسيدونکو حقونه خوندي وساتي، قوانين پر ټولو باندې يو شان پلي کړای شي او د کار د کار اهل ته وسپاري.
- هر څوک بايد خپل او د نورو حقونه وپيژني او د نورو پر حقونو باندې تيرى او تجاوز ونه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې په خپل منځ کې مشوره سره وکړي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي.

- عدالت
- ظلم

ښکلګه ييزې پوښتنې:

- لاندې اصطلاحګانې تعريف کړئ؟
  عدالت، نظام
- که چېرې کار د کار اهل ته وسپارل شي، څه ګټه لري؟
- ظلم او بې عدالتي څه ډول پايلې لري؟ په دې هکله په لنډه توګه څرګندونې وکړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د سولې په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه دېرشم لوست

بشري حقونه

موخې:

- زده کوونکي دې د بشري حقونو له مفهوم سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې خپل او د نورو حقونه يو له بله څخه توپير کړای شي.
- زده کوونکي دې د بشري حقونو درناوی وکړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شئ.

درناوی	احترام
تميز	فرق او بېلول
خصوصيات	ځانگړنې
جوخت	پيوست، يوځای
سوغات	تحفه

۱- بشري حقونه څه شی دي؟

۲- د بشري حقونو ځانگړنې په څه کې دي؟

بشري حقونه له ټولو هغو حقونو څخه عبارت دي چې په انسان پورې د هغه د انسانيت په خاطر اړه پيدا کوي.

د بشري حقونو قانون د استوگنې، ژبې، مذهب، قوم او نژاد په پام کې له نېولو پرته د يو انسان حقونه خوندي کوي او ساتي يې.

که د بشريت د پيدايښت له نظره ورته وگورو ټول انسانان آزاد نړۍ ته راغلي او مساوي او برابر حقونه لري. انسان له حقونو او حقونه له انسان پرته اصلاً هېڅ معنا نه لري. له دې کبله بشري حقونه له انسان سره جوخت منځ ته راغلي دي او د خدای (ج) سوغات دی.

د ملگرو ملتونو د بشر د حقونو په اعلاميه کې چې يو نړيوال ارزښت لري د نړۍ ټول افراد د بشري حقونو په منلو مکلف گڼل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې مطلب په اړوند وغږېږي او ښوونکی صاحب دې د دوی نظر اصلاح او بشپړ کړي.

د انسانانو حقونه

بېلګه ييزې پوښتنې:

– حق څه شی دی؟
– بشري حقونه کوم دي؟
– آيا د قومي، ژبني، مذهبي او سيمه ييزو اړيکو له مخې کولی شو يو څوک له بل څخه ښه او اوچت وشمېرو؟
– انساني حقونه څه وخت منځ ته راغلي دي او چا هغه بشر ته ورکړي دي؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د لويانو په مرسته په دې هکله چې تاسې په ټولنه کې څه حقونه لرئ، يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلوېښتم لوست

يو انسان کوم حقونه لري؟

موخې:

- زده کوونکي دې له خپلو او د نورو له حقونو سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د نورو د حقونو درناوی وکړي.

۱- انسان کوم حقونه لري؟

۲- مورږ مسلمانان يو پر بل باندې څه حق لرو؟

د قرآن شريف او د بشري حقونو له نړيوالې اعلاميې سره سم که څه هم د يو انسان حقونه زيات دي خو له دې ســـره ســـره کولای شو د هغو له ډلې څخه په لاندې ډول په ساده او آســـانه توګه يې د يو شمېر يادونه وکړو:

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

هڅه	سعی ، کوشش
دنده	وظيفه
سپکې سپورې	بدې، ترخې، نا مناسبه خبـــرې او کنځل
ډاګي	پسته رسان

● **مساوات**: د حقونو له پلوه ټول انسانان يو تر بله سره مساوي او برابـــر دي. هېڅـــوک ددې حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سيمې، او داسې نورو له مخې يو پر بل باندې ښه وبلل شي. مورږ مسلمانان نه يوازې يو تر بله سره وروڼه يو بلکې يو تر بله سره په خلقت کې برابر هم يو.

● **د ژوندانه حق**: د ژوندانه حق د خدای تعالی (ج) ورکړه ده. ټول انسانان بايد د خپل ځان او نورو د ژوند کولو د حق په ساتلو کې هڅه او درناوی وکړي. ځکه دغه زمورږ د ټولـــو انـــساني دنده ده. لکه څرنګه چې خپل ژوند راباندې ګران دی د نورو ژوندانه ته هم بايد پـــه درنـــه او د قدر په سترګه وګورو او د نورو ژوندانه ته زيان و نه رسوو.

● **د آزادۍ حق**: آزادي او د هر چا د ځان خونديتوب د هر انسان حق دی چې بايـــد د هغـــې درناوی وکړو. هر هغه څه چې خپل ځان ته يې خوښوو، نورو ته يې هم خوښ کړو او حق نه لرو چې د نورو آزادۍ ته زيان ورسوو.

● **د بيان آزادي**: هر انسان حق لري هغه څه چې غواړي په ژبه يې ووايي خو داسې نه چـــې د نورو په تاوان وي او د نورو حقونه تر پښو لاندې کړي. د بېلګې په توګه مورږ حق نه لرو بل چاته سپکې سپورې ووايو.

● **د کسب او کار د ټاکلو آزادي**: هر څوک حق لري له خپل استعداد او غوښتنې سره ســـم کسب او کار ځانته وټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د مالکیت حق:** هر څوک د مالکیت حق لري او ددې حق لري چې کور، موټر، مځکــه او داسې نور ولري. موږ مسلمانان باید د نورو د ملکیت درناوی وکړو او د بل چا پر مال بانــدې تېری ونه کړو.
- **د زده کړې حق:** هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. په ښوونځیو او پوهنتونونو کــې خپلــو زده کړوته دوام ورکړي.
- **د پاک چاپیریال د لرلو حق:** هرڅوک حق لري چې په یو پاک او صاف چاپیریال کې ژوند وکړي. حکومت باید په دې هکله له خلکو سره مرسته وکړي.
- **د ګرځېدو او مېشته کېدو حق:** هر څوک کولی شي چې پخپل هېــواد کــې پــه آزاد ډول وګرځي او استوګنه غوره کړي. تاسې کولای شئ په افغانستان کې هر چېرې چــې وغــواړئ، ولاړشئ او هر ځای چې وغواړئ واوسیږئ او د نړۍ هر ګوټ ته مسافرت وکړئ.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوعګانو په هکله وغږیږي.

- آیا ډاګي یا نور دولتي مامورین د دې حق لري چې ستاسې لیک خلاص کړي؟
- آیا سپکې سپورې ویل د بیان آزادي ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

– که چېرې یوه فابریکه د ځنبلو اوبه ناولې کړي، کولی شو د هغې فعالیت بند کړو؟ څرنګه؟
– پولیس څه وخت کولی شي تاسې تلاشي کړي یا مو ولټوي؟
– آیا حکومت ستاسې پاسپورت اخیستی شي؟ ولې؟
–آیا ترافیک ستاسې موټر د تېریدونکو د تېریدو په خاطر درولی شي؟
– د انسان د حقونو نومونه واخلئ.
– آیا د روغتیا وزارت له خوا ګومارل شوي کسان د ناروغۍ د خپرېدو په وخت کې ددې حق لري چې کوچنیان واکسین کړي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library